

УДК 355.422(497.115)"1999"

DOI: 10.5937/pr84-58629

Монографска студија

Политичка ревија

2/2025.

Vol. 84

стр. 87-132

Сања Шуљагић*

Институт за политичке студије, Београд

ИСТОРИЈСКИ И ГЕОПОЛИТИЧКИ ЗНАЧАЈ БИТКЕ НА КОШАРАМА 1999. ГОДИНЕ**

Сажетак

У овом научном раду аутор излаже историјске и геополитичке факторе који су утицали на извршење агресије НАТО савеза на Савезну Републику Југославију (Србију и Црну Гору) у пролеће 1999. године, као и свеукупно историјско значење борбе за одбрану Косова и Метохије за српски народ. Предмет истраживања су историјске и геополитичке околности пре, током и после агресије НАТО на СРЈ, са посебним освртом на Војно-технички споразум у Куманову, односно такозвани *Кумановски споразум* потписан 9. јуна 1999. године између представника СРЈ и РС и представника Међународних безбедносних снага под окриљем УН – КФОР на војном аеродрому код Куманова. У чланку је затим аналитичко-синтетичком и компаративном методом изложена анализа политичких и економских околности у Србији након битке на Кошарама, као и последице те битке за њене учеснике у редовима војске СРЈ, касније војске Србије. Циљ истраживања је спознавање утицаја битке на Кошарама на (дис) континуитет идентитета српског народа и државе на

* Имејл адреса: sanja.suljagic@ips.ac.rs; ORCID: 0009-0008-9295-5408.

** Краћа верзија овог рада изложена је у виду усменог саопштења под истим називом на научном скупу националног значаја „Кошаре – 25 година после”, одржаном 03. децембра 2024. године у Београду, у организацији Центра за проучавање безбедности и Центра за Косово и Метохију при Институту за политичке студије. Рад је настао у оквиру научноистраживачке делатности Института за политичке студије, коју финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије.

преласку из 20. у 21. век. Резултати истраживања показују да начин на који су се представници српских државних институција, уметници, политиколози, а поготово политикастери и српски народ у целини односили према сећању на битку на Кошарама изражава велики значај битке на Кошарама за континуитет идентитета српског народа и државе у будућности.

Кључне речи: Косово и Метохија, агресија НАТО савеза на СРЈ, битка на Кошарама, Кумановски споразум

УВОД

Двадесет и пет година након битака на Кошарама и Паштрику на граници српске покрајине Косово и Метохија са суседном Албанијом током агресије НАТО савеза на тадашњу Савезну Републику Југославију (СРЈ) 1999. године разазнају се димензије историјског и геополитичког значаја ових битака за српски народ и државу. Значај ових битака превазилази димензију класичног војног окршаја и одражава се на духовном, есхатолошком, културолошком, политичком, економском и осталим нивоима одређења идентитета српског народа и државе у првим деценијама 21. века и у свеукупном историјском трајању српског народа и државе. У том смислу потребно је аналитичко-синтетичком и компаративном методом приказати најпре историјске идеолошке и геополитичке узроке рата за Косово и Метохију током пролећа 1999. године, приказујући историјски значај Косова и Метохије за идентитетско одређивање и геополитичко позиционирање српског народа у темпорално-специјалном контексту његовог постојања на Балканском полуострву. Због изузетног геополитичког значаја Косова и Метохије по историју српског народа и историју цивилизација у целини, потребно је притом ослањати се на примарне историјске изворе и резултате археолошких истраживања који помажу да се на научно исправан начин прикаже и докаже историјска тапија српске државотворности на том подручју, а самим тим у том смислу да се образложи свеукупан историјски значај Битке на Кошарама 1999. године.

Затим је потребно да се прикажу ратни услови у којима је вођена битка на Кошарама током агресије НАТО на СРЈ 1999. године,

те да се пронађе повезаност Битке на Кошарама са потписивањем војнотехничког *Кумановског споразума* јуна 1999. године, чијим потписивањем су ратна дејства на територији СРЈ била званично окончана.

ИСТОРИЈСКИ ЗНАЧАЈ КОСОВА И МЕТОХИЈЕ ЗА СРПСКИ НАРОД

Простор Старе Србије, односно данашњег Косова и Метохије, који су војници СРЈ 1999. године бранили од страног агресора у биткама на Кошарама и Паштрику и осталим ратиштима на Косову и Метохији, означава средишњи део и стуб српског националног и културног идентитета због српског културног блага, историјског и геостратешког значаја по српски народ и природних и културних богатстава на његовом територију. Ту чињеницу су признавали и бројни домаћи и светски историчари, картографи, археолози, путописци, политичари и војни стратежи кроз историју. У античко доба подручје Старе Србије је било називано „Дарданијом”, „Меџијом-Дакијом-Сарматијом”, „Далмацијом” или „Трибалијом” на Балканском полуострву, а утицајни британски археолог Артур Џон Еванс (*Arthur John Evans*) је у својим научним радовима изједначавао античку „римску Далмацију” са „Старом Србијом” (Evans 1883, 3–5; Tafel 1839, 142; Ede 1918, 105). Још од времена старог Римског царства антички историчари и географи су због геополитичког значаја Балканског полуострва означавали линију на којој су се налазила насеља Сисак (*Siscia*), Сремска Митровица (*Sirmium*), Београд (*Singidunum*) и Ниш (*Naissus*) називом „Вериге света” (*Catena Mundi*) и због геоекономског значаја тог подручја су стари Римљани покушавали да својим војним трупама заузму и контролишу то подручје (Syme and Birley 2000, 206; Vemić and Lović 2019, 27–28).

Гледано из контекста историјског дугог трајања, од времена старог Римског царства до времена битке на Кошарама за време НАТО агресије на СРЈ 1999. године, напади западних војних трупа на подручје Србије су често долазили из правца данашње Албаније (Van Tricht 2011, 185–186; Lala 2008, 28–29, 108). Подручје Старе Србије, односно Косова и Метохије, било је значајно као раскршће путева од Јадранског, Јонског и Белог (Егејског) мора преко вардарско-моравског пута према реци Дунав и Црном мору, којим су се даље превозили трговачки производи преко европског

и азијског континента. Геоекономског значаја овог подручја су били свесни и владари из српских преднемањићких династија и династије Немањића. Тако су владари из династије Немањића градили цркве на темељима ранохришћанских цркава и своје дворце на темељима палата владара из српских преднемањићких династија Свевладовића и Дрвановића (Дрвенаровића) у Штимљу код данашњег Урошевца, Паунима, Сврчину и Неродимљу на подручју Косова и Метохије, одакле је слив локалних река истицао према околним морима (Čirković 1989, 83; Ćemerikić 2003, 55–56; Arsenović 2008, 373; Granić 1925, 119–133; Janković 1977; Janković 1998; Janković 2007, 140–141, 169, 218; Janković 2013). Значај повезаности периода владавине српских династија Свевладовића, Дрвенаровића и Немањића у Старој Србији занемарен је у данашњем образовном програму и јавном животу у Србији, иако је сачуван у традиционалним народним српским песмама о „цару Стефану Немањи из лозе Дрвенара” која је у античко доба владала са некадашње „Цар планине” (данашње Шар планине) на подручју некадашње Старе Србије (Tomović 2003, 11–18; Arsenović 2008, 373).

Због историјског значаја тог подручја српски краљ Петар Константин Бодин и цар Стефан Душан Немањић су у периодима своје владавине изабрали Призрен за престоницу српске државе (Tomović 2003, 11–18; Arsenović 2008, 373; Ćemerikić 2003, 55–56). Постоје чак историјске, топонимске и археолошке смернице да су краљ Петар Константин Бодин и цар Стефан Душан Немањић изабрали Призрен за престоницу српске државе и због Призрена као могућег места сусретања и укрштања власти краља Селимира Свевладовића Дрванића и његових потомака са породичном лозом илирско-ромејског цара Управде Јустинијана. У традиционалним народним песмама у Старој Србији био је опеван Стефан Немања „од српских цара лозе Дрвенара”, из „питомог Драча у крај море из његове дедовине Зете” (Milojević 1869; Arsenović 2008). Како су теолог и историчар Андрија Качић-Миошић и историчар Милош Милојевић, као и различити словенски и латински аутори забележили, „Срби-Словени” су од 492. године владали Скадром, а њихов владар Селимир је од 526. године владао Далмацијом¹. Према латинским

¹ Константин Философ је за деспота Стефана тврдио да је био из српске земље „Далмације Дакије” (Константин Филозоф 1989, 77). Према Артуру Џону Евансу, римска Далмација може да се изједначи са такозваном Дарданијом и касније са Старој Србијом (Evans, 1883, 3–5).

изворима браћа тог краља Селимира су били владари Лех, Чех и Рус, који су у то време владали Пољском, Боемијом (Чешком) и Русијом (Ribetti 1710, 709). Милојевићево објашњење да је једна група северних племена („словенотских” или „гетских”, како се често спомињу у различитим светским изворима) „дошла у помоћ својој браћи и стигла све до Драча борећи се против Римљана и Авара”, подудара се са списом *De administratio imperio* (О управљању царством) цара-хроничара Константина VII Порфирогенита (*Κωνσταντίνος Ζ΄ Πορφυρογέννητος*) и са историјском хроником *Gesta regum Sclavorum* (*Летопис Попа Дукљанина*) (Živković 2009, 86). У ширем историјском смислу значаја Косова и Метохије за српски народ важна је чињеница да су, називајући Србе „Илирима”, „Дарданима”, „Далматима”, „Србима Трибалима”, „Сарматима”, „Трачанима” и „Србима Дукљанима”, многи светски извори и српска средњовековна житија описали да је краљ Селимир оженио тетку Ладу цара Управе Јустинијана и да су немањићи владари били потомци римско-словенских царева Филипа „Арабљанина”, Константина Великог, Ликинија и Управе Јустинијана (Konstantin Filozof 1989, 81–82; Stojanović 1927; Stojanović 1929; York 1972).² Наследници из те династије су били српски краљ Бело Павлимир и његов син Прелимир који су „владали у Требињу и Скадру” и, према археолошким истраживањима, касноантичка насеља Косова и Метохије, раносредњовековни град на Бранигу крај Ваљева или Чаславов град крај Малог Зворника, су само неки од доказа континуитета династије Свевладовића-Дрванића са династијом Немањића (Janković 2015; Subašić 2015; Subašić 2017). Тако и реченица из *Житија Светог Симеона* о томе да је Стефан Немања у 12. и 13. веку „обновио своје отечество”, када је обновио цркву Пресвете Богородице у Топлици у Куршумлији, манастир Жича и цркве на Косову и Метохији и осталим српском подручјима” у, према археологу Ђорђу Јанковићу, „стилу црквене и архитектонске школе из доба династије Дрванића од шестог до осмог века”, потврђује традиционалне народне песме из Старе Србије о пореклу владара Стефана Немање од царске династије Дрванића (Janković 2015; Janković 2016). Уз наводе о „враћању отечества” Стефана Немање од Константинопољског царства у житијима које су писали Свети Сава и Стефан Првовенчани Немањић, такође постоје и наводи

² Према *Енциклопедији Британика* (*The Encyclopaedia Britannica* 25 1911, 229), Анти, Словени и Венеди, раније називани и Спори, могу да се идентификују са Србима.

да је један од владара из преднемањичке династије краљ Стефан Војислав „примио старешинство у земљи отаца својих које су до тада биле под грчком влашћу” (Stefan Prvovenčani 40–44; Janković 2015, 250; Vukićević 1911, 2).

Када су голобради српски војници бранили границу Републике Србије у подручју карауле Кошаре у пролеће 1999. године, они су се налазили у близини неких од најзначајнијих светиња српске историје и културе са обе стране данашње српско-албанске границе. Према *Летопису попа Дукљанина*, у близини Скадра на обали реке Бојане у данашњој Албанији, у манастиру посвећеном светим мученицима Срђу и Вакху³ били су сахрањивани неки од најзначајнијих српских владара као што су били Стефан Михајло и његов син Петар Константин Бодин, који је за свог живота столовао у Призрену на Косову и Метохији, као и Свети краљ Јован Владимир (постоје и извори да је Свети краљ Јован Владимир био сахрањен са супругом Косаром у цркви Пресвете Богородице Крајинске⁴) и Добросав (Radulović 1939, 4; Kunčer 2009, 160–181).

Такође, у смислу значаја орођавања династија цара Јустинијана и краља Селимира и Косова и Метохије значајан је, али не и довољно истражен, један податак из Прокопијевог *Житија Јустинијановог* у вези са родним местом цара Јустинијана („Бедеријана крај Тауризијума”), као и са његовим подизањем Прве Јустинијане, а потом на данашњем Косову и Метохији и Друге Јустинијане и Јустинополиса у Липљану. Ђорђе Јанковић је сматрао да би Тауризијум могао да буде Призрен, односно античка Theranda, што је био грчки назив за Призрен и позвао је историчаре и археологе да наставе истраживања на подручју од Призрена и Липљана до Лебана како би се сазнало да ли је заправо на том подручју лоцирано родно места цара Управде Јустинијана (Mitić 2020, 236–274). Тврдња Ђорђа Јанковића да би у околини Призрена на Косову и Метохији могло да буде родно место цара Управде Јустинијана оставља могућност за претпоставку да су краљ Петар-Константин Бодин и цар Душан Немањић изабрали Призрен за престонице својих држава, између осталог, и због великог историјског значаја Призрена за српски

³ О значају манастира Светих мученика Срђа и Вакха, чије су рушевине данас у опасности од плавлена од реке Бојане крај Скадра, говори чињеница да су кроз историју тај манастир обнављали српски краљеви и краљице и да се у његовој околини налазио трг Свети Срђ на којем је редовно била обављана трговина (Sindik i Tomović 1996, 171–172).

⁴ О томе видети опширније у Janković 2007, 85–87; Janković 2015, 87, 215, 319–320.

народ. О повезаности цара Управде Јустинијана са подручјем Старе Србије говори такође и податак да је агент аустријског двора у Србији филолог Вук Караџић током 19. века својом реформом традиционалног српског писма и језика избацио из употребе многа српска традиционална слова, као што су, на пример, „Ѓ, А, Оу” или „Ју”, којима су, како сведоче артефакти из доба цара Јустинијана и стари српски буквари, писали Срби и Управда Јустинијан и која су делили Срби, Руси и Грци све до такозване „амстердамске” реформе традиционалног руског писма и језика у време цара Петра „Великог” (*Петр Великий*) почетком 18. века и све до реформе Вука Караџића 1847. године у Србији (Šuljagić 2012a, 348; Šuljagić 2012b, 332–333, 341, 335; Šuljagić 2020, 361–366; Šuljagić 2025, 170–171).

О древности српског идентитета у Старој Србији сведочио је, између осталог, и стари српски календар који су употребљавали древни Срби „Трибали”, „најстарији народ на свету”, како их је описивао источноромејски историчар Лаоник Халкокондил (*Λαόνικος ὁ Χαλκοκονδύλης*) (*Chalcocondylae* 1650). Стари српски календар се спомиње у српским народним песмама са територије Косова и Метохије, које су компилирали Драган Јацановић, Аљоша Арсеновић, Милош Милојевић, Владимир Бован и остали антрополози, етнолози, теолози и историчари (Šuljagić 2023, 61–62). Као што је било приметно у случају натписа на цркви Пресвете Богородице Огидитрије у Муштушту код Призрена, пре него што су шиптарски сепаратисти покушали да униште ту цркву у јуну 1999. године, на натписима у црквама у подручју околине Призрена записивали су се датуми према древном српском (словенском, трачком) календару, према којем се време рачунало од времена почетка обнове људске цивилизације након Великог потопа записаног у *Старом Завету* (Biblija 2017, „Књига постанја” 6.13–20; Tomović 1974, 48; Ivanović 1984, 8–9; Srbija Danas 2014; Šuljagić 2020; Šuljagić 2023, 32).

О хришћанском идентитету Срба Трибала сведоче посланице Светог Павла у *Новом завету* и остали примарни извори и артефакти из времена старог Римског царства, према којима су први хришћански апостоли лично покрштавали локални народ у тадашњем „Илирику”, „Македонији” и „Далмацији” на Балканском полуострву (Biblija 2017. Tim. 4. 10; Rim. 15.19; Stojanović 1927, 46; 53; 194; Milanović 2008, 209–273; Šuljagić 2023, 32). Према античком географу и историчару Птоломеју (Πτολεμαῖος), још у 2. веку је „постојао град Пећ”, а у средњем веку је источноромејски цар-историчар Јован VI Кантакузин

(*Γωάννης Ἀγγελος Παλαιολόγος Καντακουζηνός*) у својој историјској хроници архиепископа Пећи називао „архиепископом Грка и Трибала” (Assemani 1755, 38; Šuljagić 2023, 62). Артур Цон Еванс је описао подручје Старе Србије, односно данашњег Косова и Метохије као територију „са бањом Бањска и рудницима Ново Брдо, Трепча и Звечани, са оближњом ’планином пуном руда’ Копаоником и повезану са територијом Рашке са важним древним црквама Светог Петра и Павла, Ђурђеви стубови и Сопоћани” (Evans 1883).

О древности и континуитету српског народа на подручју Косова и Метохије, којег су 1999. године бранили официри и војници тадашње СРЈ, сведочи такође и чињеница да је, према средњовековним *Дечанским хрисовуљама* краља Уроша и цара Душана Немањића из 14. века, као и према осталим средњовековним српским и међународним повељама које су потврдили резултати каснијих археолошких истраживања, подручје Косова и Метохије било правно наслеђена територија Српске православне цркве и српске државе на територији на којој су Срби живели у 6. веку у доба цара Управе Јустинијана и у периоду јурисдикције Пећке патријаршије и Охридске архиепископије (Sveti Sava 1986; Dečanske hrisovulje 1880; Granić 1925; Janković 2007, 140–141; 169; 218; Šuljagić 2023, 69–70). Српска православна црква је била круцијална институција која је српском народу омогућила опстанак и одржавање националног идентитета и у вековима када су Срби живели под туђинском влашћу (Šuljagić 2011, 221).

Осим српског духовног и материјалног културног блага као што су биле престонице српских царева и краљева и Пећка Патријаршија Српске Православне Цркве, на Косову и Метохији се налазе и за историју српског народа значајни манастири као Високи Дечани и манастир Светих Архангела Михаила и Гаврила крај Призрена. Манастир Светих Архангела Михаила и Гаврила је у 14. веку подигао цар Душан Немањић по угледу на свог претка краља Милутина Немањића, који је у доба своје владавине подигао у Јерусалиму, крај цркве Светог Христовог Гроба, манастир Светих Архангела Михаила и Гаврила након својих победа против Турака и Персијанаца у одбрани Анадолије и источног Медитерана (Wikipedija 2010).

Након чувене битке српске војске против турске војске на Косову Пољу 1389. године, вишевековном слављењу хришћанског *Новог Завета* међу српским народом и војском је било придодато и

слављење „Косовског завета”, односно слављење борбе тадашњег српског кнеза Лазара и његових витезова на челу са Милошем Обилићем за „крст часни и слободу златну” (Pavlović 2000, 164; Fejer 1835, 256; Fajfrić 2000; Nikolić 2010, 29–30).

О значају Косова и Метохије за српски народ и о високом степену економског развоја средњовековне Старе Србије говори и чињеница да је према Закону о рудницима, којег је 1412. године објавио син кнеза Лазара деспот Стефан Лазаревић, у познатом средњовековном рударском месту Ново Брдо на Косову и Метохији била установљена институцију управног, војног и судског војводе, да је војска деспота Стефана била позната по својим добро наоружаним витезовима „оклопницима” и да је тадашњи профит рударске производње у Србији био већи од петине укупне производње племенитих метала у Европи тог времена (Despotov zakon 1999; Katančević 2016, 231–232; Stanojlović, Gajić 1894, 216; 258–259; Nikolić 2010; Lemajić 2006).

За време владавине Османског турског царства на том простору, за српски народ и остале балканске православне народе заузимао се код турског султана руски цар Иван Четврти „Грозни” Васиљевич-Рурикович (*Иван IV Васильевич*), као потомак српских и грчких династија Немањића и Палеолога, а ту генеалошку и културолошку везу су потврђивали владари из династија Немањића и Палеолога доделивши поједина имања у Старој Србији и у околини Солуна руском православном манастиру Свети Пантелејмон (Русик) са Свете Горе (Sveti Sava u Ruskom carskom letopisu 2012, 20–21; Grujić 1955, 59).

Због Великог Бечког рата (1683–1699), хиљаде српских породица су се одселиле из Старе Србије у правцу севера, након чега је због опадања броја закупаца рудника и квалификованих рудара замрла рударска производња у Старој Србији (Aleksić 2017, 205–206). У периоду после Другог српског устанка против Османске турске власти књаз Милош Обреновић је 1834. године ангажовао немачког краљевског управитеља рударства барона Аугуста фон Хердера (*August von Herder*) да помогне покретање рударства и од 1837. године надаље је у Србији почело отварање рудника (208–209). Агент Бечког двора и спроводитељ реформе традиционалног српског писма и језика у Србији, Вук Караџић, је постао заступник једне компаније из Велса заинтересоване за добијање концесије за рудник бакра у Србији, и затим су Британци показали интерес да добију и статус повлашћене нације у трговини тадашње Србије. Уз

то, присуство трансатлантских војних морнарица је било појачано у источном Медитерану након отварања Суецког канала 1869. године, у складу са плановима успостављања трговачког монопола Запада на подручју од Багдада до Индије и Далеког истока (Fairbank 1953; Endgdahl 1992). Судбину Старе Србије, односно Косова и Метохије је одредила чињеница да су, „како би се Русија онемогућила да преко Бугарске, Србије или Црне Горе добије утицај у том одређеном делу Балканског полуострва” европски, поготово аустријски и аустроугарски политичари и војни стратежи, покренули идеју стварања „македонске државе” и аутономију Бугарске и Албаније, коју је аустријски генерал Фридрих Бек (*Friedrich Beck*) прогласио „аустроугарском сфером утицаја” (Hrabak 1979, 167–168; Toleva 2012, 28; Mitrović 2011, 66–75; Curtis 1993, 35–36; Šuljagić 2024, 96). Планови стварања таквих модерних балканских држава су се уклапали у дугорочне планове германских историчара и филолога Аугуста Шлајхера (*August Schleicher*) и Фридриха Вилхелма фон Тирша (*Friedrich Wilhelm von Tirsch*) да се хабсбуршко-баварска царства и њихове колоније у разним државним верзијама прошире до обала Црног, Јадранског и Егејског мора (Thiersch 1833; Vidmar 2009, 306–309).

Након Берлинског конгреса 1878. године направљена су три важна потеза која су утицала на покушаје поништавања српске државности на подручју Старе Србије – биле су спојене хабсбуршке и турске трупе у коридору на подручју данашње Рашке и формирана модерна држава Црна Гора, што је у геостратешком смислу удаљило модерну државу Србију од приступа Јадранском мору, док је 1881. године аустријски намесник у тадашњој Босни и Херцеговини Бенјамин Калај (*Kállay Béni*) запретио војном окупацијом Србије ако њени представници не потпишу *Тајну конвенцију* са представницима Аустријског двора 1881. године (Scheer 2013; Rastović 2012, 163–164, Kalabić 2009). Тај други потез је условио и вршење трећег кључног потеза као увода у поништавање српског идентитета на данашњем Косову и Метохији – у српски образовни систем је уведена ненаучна Калајева историографска теза да су се Срби доселили на Балканско полуострво тек у седмом веку (Šuljagić 2024, 95–96). Таква теза је дала залет стварању историографске тезе да су Шиптари (Албанци), а не Срби, били потомци аутохтоног народа „Илира” на Балканском полуострву, па тако и на подручју Старе Србије, иако је аустријски двор вековима у низу сматрао

Србе „наследницима древних Илира”, што је било потврђивано и у званичним документима аустријског двора (Illygio-Serbica 1683-1715 (1723). 1745). Такви званични документи аустријског двора су се подударали са тврдњама источноромејског историчара Михаила Аталиотиса (*Μιχαήλ Ατταλειάτης*) из 11. века о доласку шиптарских војника под командом источноромејског стратега Георгија Манијака (*Γεώργιος Μανιάκης*) 1043. године са Сицилије на Балканско полуострво, као и са турским општим катастарским пописом становништва из 1455. године, према којима су у том периоду Срби чинили око 98% становништва на тадашњем подручју Косова и Метохије (Attaleiates 1853; Hadžibegić, Handžić, i Kovačević 1972; Gaćinović 2019, 331, 333).

У Балканским ратовима и у Првом светском рату српска војска је успостављала своју контролу над територијом Косова и Метохије (Cetinjski vjesnik 1912, 1; Pejić 2013). Међутим, за време Балканских ратова због интереса спољне политике Хабсбуршке монархије и британског премијера Едварда Греја (*Edward Grey*), Србима је упркос њиховим победама било одузето право да поседују бившу престоницу српских владара из прошлости Скадар и луке на Јадранском мору на подручју данашње Албаније, као и да поврате неке територије из Старе Србије, и са таквом одлуком се у то време сложио и руски дипломата Сергеј Дмитријевич Сазонов (*Sergéi Dmitrievich Sazonov*) (Rastović 2012, 163). Ипак, током Првог светског рата српској војсци су велику помоћ пружале руске трупе под командом тадашњег руског цара Николаја Другог (*Nikolái II Aleksándrovich*) и руског адмирала Михаила Михайловича Весјолкина (*Михаил Михайлович Весёлкин*), све до њиховог убиства од стране бољшевика, финансираних од стране западних финансијских и војних кругова, те затим оснивања Савеза Совјетских Социјалистичких Република (Štrandman 2009). Након изградње железничке пруге Берлин-Багдад у геоekonomском смислу територија Србије је постала веома важна политичарима и банкарима из трансатлантских и европских држава, поготово британским политичарима (Lafan 1994). У том смислу, према писању политиколога и историчара Џона Фербанка (*John K. Fairbank*) (1953) и Вилијама Енгдала (*Frederick William Engdahl*) (1992) западни политичари су сматрали новостворене државе на Балканском полуострво „британским поседом” и искористили су Први светски рат да учврсте контролу над њима (Fairbank 1953; Endgdahl 1992). Томе је допринела сарадња утицајног српског политичара Николе

Пашића и његовог сина Радета Пашића са једним од идејних твораца краљевине Југославије и Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, политичарем Робертом Ситоном Вотсоном (*Robert Seton-Watson*) и британским акционарским друштвом *Selection trust LTD* из Лондона, којем су Никола Пашић и Карађорђевићи дали право да истражује састав и количине сирових метала на територији данашњег Косова и Метохије (Tašković 2016; Bogojević 2024). Испоставило се да, док су природна богатства са те територије била препуштена на управљање Британцима и осталим странцима, у образовном програму и јавном дискурсу Краљевине Југославије било је поништавано сећање на древност српског идентитета на територији Старе Србије (Tašković 2016).

Учвршћивању британске политичке контроле над територијом Србије у 20. веку су даље допринеле дуго времена пажљиво планиране одлуке британских политичара Роберта Ситона Вотсона и Едварда Греја да на заседању комуниста АВНОЈ 1943. године у току Другог светског рата уврсте територију Косова и Метохије у савез југословенских социјалистичких република (Seton-Watson 1911, 343; Seton-Watson 1931). Након тога је 1945. године указом југословенског министра полиције Владимира Зечевића забрањен повратак избеглог српског народа са Косова и Метохије натраг на ту територију (*Službeni glasnik* 1945, 1). Британска спољна политика је утицала и на стварање основа за одвајање територије Косова и Метохије од државе Србије дефинисањем Косова и Метохије као аутономне покрајине у Уставу СФРЈ из 1974. године, што је у последњој деценији 20. века озваничила и такозвана Бадинтерова комисија Европске економске заједнице (Subašić 2025; Abazi 2004, 14). Након проглашења Устава из 1974. године кренула су масовна исељавања српског народа из Косова поља, Батуше и осталих косовскометохијских места према средишњем делу Србије, која су се наставила на ранија вишедеценијска исељавања српског народа, описана и документована у књизи тадашњег јеромонаха Атанасија Јевтића о страдању Срба на Косову и Метохији од 1941. до 1990. године (Jevtić 1990).

У ширем геополитичком и историјском смислу покушајима поништавања српског идентитета на подручју данашњег Косова и Метохије придонели су дугорочни глобалистички пројекти из 20. и 21. века на основу идеологије северноамеричких политичара Томаса Џеферсона (Thomas Jefferson) и Александра Хамилтона

(*Alexander Hamilton*) о супранационалном „тржишту” различитих народа, религија и економије, и на основу такозваног Куденхов-Калерги (*Coudenhove-Kalergi*) пројекта⁵ (Barker 1957, 194–196; Lambert 2003, 8; Glassheim 2005, 87, 120–121). Замишљено је стварање „Новог европског поретка”, па „Новог Афро-Европског поретка” и „Евроазијског поретка”, односно према плану политичара Вилија Бранта (*Willy Brandt*) и Михаила Горбачова (*Михаил Сергеевич Горбачёв*) и социјалиста-интернационалиста из различитих делова света, планирано је стварање Европске уније совјетских република (EUSSR) под слоганом „слободе, демократије и уједињења” (Mattern 1942, 17; Bukovsky and Stroilov 2004, 22–23, 26, 29, 35, 36, 39, 43–44). Такав план се уклапао у визију финансијског магната Ђерђа Сороша (*György Soros*) и политичара Строба Талбота (*Strobe Talbott*), који су умногоме утицали на савремена дешавања на Балканском полуострву, о уништавању једнонационалних држава са њиховим религијама, војскама и традицијом и о стварању „отвореног друштва и једне глобалне нације” (Hobbs 2007; Talbott 2009; Jovanović 2018). Такође, двадесет и пет година након битака на Кошарама и Паштрику, испоставило се да су официри и војници СРЈ на тој граници бранили не само територијални интегритет и суверенитет српске државе, него и економски и политички интегритет своје државе, будући да је британски политичар Тони Блер (*Tony Blair*), један од политичара који је стајао иза агресије НАТО савеза на СРЈ 1999. године, почетком те године на самиту у Давосу у Швајцарској критиковао власти у Србији због њихових „неуспешних привредних реформи” (Clark 2004). Званични зачетак таквих „привредних реформи” дефинисала је администрација Сједињених Америчких Држава 1984. године, у време председниковања Роналда Регана (*Ronald Reagan*), актом названим *Директива по одлуци о националној безбедности* са циљем да „подрије тржишни социјализам и интегрише Југославију

⁵ Аустријски племић Рихард фон Куденхов-Калерги (*Richard von Coudenhove-Kalergi*) се залагао за „прогресивно мешање раса и нација унутар паневропске заједнице, федерализам и социјалну еугенику” и у том пројекту је сарађивао са Ото фон Хабсбургом (*Otto von Habsburg*) и његовим сином, који је Калергија наследио на челу „Паневропске уније”, као и са Мусолинијем (*Mussolini*) и индустријалцима и политичарима из Северне Америке, Велике Британије и Совјетског Савеза. Са револуционаром Лавом Троцким (*Лев Давидович Троцкий*) Куденхов-Калерги је радио на успостављању сједињених социјалистичких држава Европе и Совјетског Савеза као претече антимонархијског радничког глобалног поретка, док је са британским монархистима подржавао капитализам унутар британског Комонвелта (Glassheim 2005, 87, 120–121).

у такозвану слободну тржишну економију” (Čosudovski 2022). С обзиром да се припремало уништење српске самосталности у области економије, односно да се планирало уништење тадашњих српских државних предузећа у интересу страних мултинационалних компанија, током агресије НАТО у Србији нису биле гађане стране и приватне фабрике, него 372 државна предузећа, укључујући и тадашњу фабрику аутомобила „Застава”, и то су били потези који су оставили стотине хиљада људи без посла (Clark 2004). Према новинару Нилу Кларку (*Neil Clark*) који је у лондонском часопису *New Statesmen* писао о Сорошу и његовом Институту (касније Фондацији) за отворено друштво (Open Society Institute/Foundations), као и према политичком аналитичару Билу Хобсу (*Bill Hobbs*), Сорош је био уложио 50 милиона долара са наумом да преузме контролу над рудником Трепча са сировим металима велике вредности, и то је било „повезано са ратом НАТО савеза на Косову против Срба” (Hobbs 2007). С обзиром да се на традиционалној српској територији Косову и Метохији налазио други по величини рудник угља у Европи, као и велике резерве разних драгоцених сирових метала, амерички *Њујорк Тајмс* (*New York Times*) је писао о „блиставом плену који је чекао победнике на Косову” (Clark 2004).

Према економисти Мишелу Чосудовском (*Michel Chossudovsky*), западне обавештајне службе су још од почетка 1980-их година припремале план војне агресије НАТО-савеза на територије данашње Србије и Црне Горе, постављање војне базе на територији данашњег Косова и Метохије и уништење локалне привреде, а учествовале су и 1990-их година у припреми и обучавању такозване „Ослободилачке војске Косова” („ОВК”) за оружани сукоб који је уследио на територији СРЈ 1999. године (Čosudovski 2021; Čosudovski 2022). Како је објаснио Чосудовски, „раних 1980-их година постојало је нешто што би се могло описати као ’план економског рата’, углавном реализован инструментима Међународног Монетарног Фонда и Светске банке, који се у суштини састојао у разграђивању целокупне националне економије” (Čosudovski 2022). Почетком 1980-их година почеле су јавне демонстрације шиптарског (албанског) становништва на Косову и Метохији и сведоци тих догађаја су такође тврдили да су на њих утицали домаћи и страни политички фактори (Miladinović 2021). По речима Чосудовског, „војној интервенцији НАТО савеза у СРЈ претходио је план западних повериоца, ММФ и Светске банке о уништавању опште економске структуре једне суверене

земље и њених друштвених достигнућа остварених после Другог светског рата, тако да је у јануару 1990. године спроведена шок терапија ММФ-а која је, на крају, срушила фискалну структуру југословенске федерације, урушила везе између централне владе и република и довела велике компаније у области електропривреде, нафте, рафинерије, машинства, грађевинарства до стечаја као предуслов избијања каснијег грађанског рата” (Čosudovski 2021; Čosudovski 2022).

Према резултатима истраживања Факултета безбедности и Института за међународну политику и привреду у Београду, до 1998. године припадници „ОВК” су на Косову и Метохији убили велики број цивила и полицајаца српске и осталих националности, што је у Резолуцијама Савеза безбедности Уједињених нација бр. 1160, 1199 и 1203 из 1998. године било дефинисано као „тероризам” (Vuković 2019, 28; Štrbac 2014). Против какве удружене јаке политичке и војне силе су се 1999. године на Кошарама борили припадници оружаних снага СРЈ сведоче подаци Чосудовског да су „припаднике ’ОВК’ обучавали припадници западних обавештајних служби и неке њихове обуке су биле обављене у Авганистану, тако да је ’ОВК’ имала везе са ал-Каидом још пре 1999. године”, као и да је „Хашим Тачи као ’вођа терористичке организације који је био повезан са организованим криминалом имао досије у Интерполу’, али је касније био постављен за председника такозване државе ’Косово” (Čosudovski 2021; Čosudovski 2022).

ПОВЕЗАНОСТ БИТКЕ НА КОШАРАМА И ВОЈНО-ТЕХНИЧКОГ КУМАНОВСКОГ СПОРАЗУМА

Према пензионисаном пуковнику Душку Шљиванчанину, који је командовао 53. граничним батаљоном тадашње Војске Југославије са девет сталних и три летње карауле, рејон битке на Кошарама обухватао је „сурови планински терен српско-албанске границе који је био најкрвавија граница, на којој су од њеног настанка гинули и били мучки убијани српски војници. Током 1998. године наоружане стране групе су у акту агресије, наочиглед међународних посматрача који о томе нису известиле ниједну међународну организацију, изазвале 130 граничних инцидената и смрт 40 припадника Војске Југославије”. Пуковник Шљиванчанин тврди да је битка у рејону Кошара заправо започела још 1997. године, интензивирала се 1998.

године, кулминирала 9. априла 1999. године и трајала до 14. јуна 1999. године (Janjić 2022).

Према признањима различитих светских политичара, војних команданата и официра НАТО, страних агената обавештајних служби и аналитичара који су учествовали у планирању и извршењу агресије НАТО на СРЈ 1999. године, та агресија је била извршена незаконито, кршењем међународног права (Šreder 2015). Између осталог, та агресија је била извршена „због присвајања минералних и природних ресурса Косова и инсталирања војне базе НАТО пакта на њему” (Galoa 2011; Sedov 2016; Balkans Press; Ćururdija 2014; Niemi 2008; Marinković 2017; Hogard 2014). Шеф Косовске верификационе мисије ОЕБС-а Вилијем Вокер (*William Walker*) је приложивши извештај о убијеној групи Албанаца у селу Рачак тврдио да су „те људе убили српски полицајци” и да је напад на СРЈ био потребан да би се заштитили косовски Албанци, иако су тај његов извештај из села Рачак касније побили фински и српски форензичари и патолози (Niemi 2008; Tanjug 2017a; Marinković 2017). Међутим, у току агресије на СРЈ авиони НАТО су бомбардовали избегличку колону косовских Албанаца, међу њима више од половине деце узраста од шест месеци до десет година (Vreme 1999; Tanjug 2014). Тиме је Вокерова тврдња да је повод за НАТО интервенцију била „заштита косовских Албанаца” изгубила смисао.

Међутим, након Вокеровог извештаја о убијеним Албанцима у Рачку, под притиском представника Сједињених Америчких Држава, НАТО и Контакт групе, представници СРЈ су 6. фебруара 1999. године започели преговоре са представницима косметских Албанаца у месту Рамбује крај Париза. У том периоду је, упркос тадашњој тешкој ситуацији са избеглицама, стање на терену на Косову и Метохији било мање опасно него у лето и јесен 1998. године. Преговори су неуспешно завршени 19. марта 1999. године, јер је југословенско-српска делегација одбила да потпише текст понуђеног споразума, који је заправо био ултиматум за формално признавање окупације Србије – према предложеном споразуму из Рамбујеа такозвана држава Косово је требало да има сопствене државне органе, а НАТО снаге су могле да комплетно користе државни простор и имају слободу неограниченог пролаза. Након што су преговори у Рамбујеу пропали, НАТО је 24. марта 1999. године започео ваздушни напад на СРЈ (Milentijević i Stanković 2017, 86).

Према тадашњим представницима држава чије су војне снаге учествовале у НАТО бомбардовању СРЈ – бомбардовање СРЈ, приликом којег су гинули и српски и албански цивили, међу њима и деца, и приликом којег су биле употребљене противзаконите „касетне бомбе”, била је наводна „хуманитарна” војна интервенција, а смрт обичних цивила била је проглашавана „колатералном штетом” (Stevanović 2019, 101–108). У том смислу може да се закључи да у случају борбе војних и полицијских снага СРЈ на Кошарама и Паштрику против војних снага НАТО, као и у случају читавог трајања агресије НАТО на СРЈ, на видело није изашла само борба двеју војски, него и приликом тог војног окршаја један, на микро плану, сукоб двеју различитих политичких философија приликом тог војног окршаја.

Кроз пред-модерну и модерну историју у метафизичком и епистемолошком смислу колонијалне снаге Запада, чија је персонификација НАТО савез током 20. и 21. века, оправдавале су свој „поход на Исток” (*Drag nacht Osten*) и своје освајање колонија политичком философијом Никола Макијавелија (*Niccolo Machiavelli*) и Паоло Сарпија (*Paolo Sarpi*), која је умногоме утицала на политичку философију оснивача Сједињених америчких држава и која се у својој основи ослањала на ставове античких мислилаца Пиндара (*Πίνδαρος*), Платона (*Πλάτων*), Цицерона (*Cicero*) и Салуста (*Salust*) о „праву јачега” (Hendrickson 2013; Šuljagić 2025, 168). Без обзира да ли се радило о нападима многобројних војних трупа Старог Римског царства на територију Балканског полуострва, на походе венецијанских робовласничких и трговачких компанија на хватање и продају Словена, Грка и осталих балканскоцрноморских народа у робље,⁶ или, касније у историји, без обзира да ли се радило о антимонархистичкој струји политичара и мислилаца са комунистичким инклинацијама или о конзервативној монархистичкој струји са либералним инклинацијама на Западу, од северноамеричког анархисте Бенџамина Такера (*Benjamin Tucker*), преко Карла Маркса (*Karl Marx*) и социодарвинистичких теорија, до владавине Винстона Черчила (*Winston Churchill*) у 20. веку, владари колонијалних сила

⁶ Након званичног распада старог Римског царства венецијанске и ђеновљанске компанија су наставиле робовласничку трговину Словенима и осталим народима из балканско-црноморско-анадолијског подручја, продајући их Каролиншком царству и осталим европским државама, Турцима Селџуцима и Арапима (Evans 1985; Šuljagić 2012a, 158–160; Šuljagić 2020, 415; Šuljagić 2021, 118–143).

су у склопу своје подршке империјализму, технолошком прогресу и културном колонијализму као „апсолутистичкој идеологији” подржавали тезу да у политици влада „право јачега” у „борби за опстанак супериорних народа”. Надградња такве утилитаристичке философије империјализма и колонијализма у виду „политике на основу принципа моћи” (*macht politik*) и „политике на основу реалистичког прагматизма (*realpolitik*) на прелазу из 20. у 21. век добила је свој одраз у агресији НАТО на СРЈ, односно у здруженом нападу албанске војске, „ОВК” и војних снага НАТО, те придружених им страних војника плаћеника и добровољаца,⁷ на Караулу Кошаре са само око 130 граничара у том тренутку, којима су након издржаног првог удара многобројнијих удружених снага НАТО савеза притекле остале снаге Војске СР Југославије у помоћ” (Antić 2021, 10:25–11:20 minut).

Због „вероватноће великих губитака у копненом судару с војском Југославије на Косову и Метохији” представници Пентагона су одбацили опцију масовног напада НАТО снага на СРЈ копненим путем, а такође је и тадашњи председник Русије Борис Јељцин (*Борис Николаевич Ељцин*) говорио да је постојала велика могућност да би такав напад на СРЈ „изазвао велику побуну у Русији и захтеве за војном помоћи Русије Србима и угрозио би инвестиције, западне кредите и сарадњу на неодређено време”. Због тога су се представници Пентагона одлучили да покрену напад на Караулу Кошаре у којој су се налазили углавном голобради младићи на одслужењу редовног војног рока као граничари, на обронцима планинског ланца Проклетија близу Дечана и Ђаковице, на нижој надморској висини од положаја снага „ОВК” и албанске војске. Узимајући у обзир неискуство 130 младића на одслужењу редовног војног рока у извођењу војних акција, представници НАТО су изабрали караулу Кошаре за напад на територију Косова и Метохије, упркос мишљењу југословенског војног врха да ће копнени напад кренути из Македоније, где је било стационирано 16.000 војника НАТО (Janjić 2022; Antić 2025). Током 67 дана битке на Кошарама који су уследили, погинуло је 108 припадника Војске Југославије. Припадници Војске Југославије који су бранили границу у рејону Кошара против непријатеља, који је, према речима контраадмирала Бошка Антића, „тада имао

⁷ О деловању Легије странаца из Француске на страни нападача који је деловао из правца Албаније током битке на Кошарама видети Tanjug 2017b.

600 пута јачу технику од њих”, били су, како је касније сведочио Душко Шљиванчанин, војници на одслужењу редовног војног рока у доби од 18 до 22 године и просечна старост преминулих била је 25 година (Zarić 2019; Antić 2025). Такође, и већина официра и подофицира који су бранили границу на Кошарама, према речима потпоручника Саше Радојевића, били су војно неискусни и своју дужност одбране државе од агресора су примили отишавши одмах из клупа средње војне школе и војне академије на војне положаје (Radojević 2025). Војне снаге које су нападале из правца територије Албаније бирале су велике православне празнике за посебно јаке нападе на положаје Војске Југославије, па тако и 9. априла 1999. године. Копненим нападима агресора из правца Албаније помагали су НАТО авиони, који су током ноћи између 10. и 11. маја 1999. године бацали забрањене касетне бомбе на припаднике Војске Југославије (Zarić 2019).

Када су након тешке борбе на терену агресори схватили да им напад на границу Кошара није успео, започели су други копнени напад на планини Паштрик у близини Призрена, са циљем да уђу на подручје Метохије и пресеку главне саобраћајнице, што би омогућило додатну подршку трупама „ОВК” и на тај начин интензивнија копнена дејства против Војске Југославије. Упркос својој малобројности и техничкој инфериорности у погледу војног наоружања и упркос конфигурацијски инфериорнијој позицији у рејону Кошара и Паштрика, припадници војске и полиције СРЈ су неочекивано дуготрајно бранили и успели да одбране подручје Косова и Метохије од напада војних снага НАТО, албанске и „ОВК” војске, припадника Легије странаца и осталих нападача на територију СРЈ са територије Албаније. Тако је херојски отпор официра и војника СРЈ у борбама за одбрану Кошара и Паштрика и на осталим местима на територији Косова и Метохије индиректно утицао на потписивање Војно-техничког *Кумановског споразума* 9. јуна 1999. године.

Представници многих држава у свету и међународних институција су игнорисали кршење међународног права у случају агресије НАТО на СРЈ без одобрења Савета безбедности Уједињених нација, која је званично била окончана потписивањем Војно-техничког *Кумановског споразума* у ратним условима 9. јуна 1999. године. Како је приметио економиста Мишел Чосудовски, у преговорима који су претходили потписивању Војно-техничког *Кумановског споразума*

један од представника НАТО савеза био је генерал Мајкл Џексон (*Michael Jackson*), који је у време када је био млади официр 1970-их година био други по рангу војни старешина у масакру „Крваве недеље” у Северној Ирској и учествовао у акцијама против цивила (Čosudovski 2022).

Војно-технички *Кумановски споразум*, односно уговор о примирју је специфичан војно-технички споразум, јер га представници војних и полицијских снага СРЈ и РС нису закључили са представницима НАТО, већ са представницима Међународних безбедносних снага под окриљем Уједињених нација – КФОР (*Kosovo Force*) (иако оне формално тада још увек нису биле основане). Овај споразум је имао војнотехнички карактер, односно предмет споразума су била војна и полицијска (безбедносна) питања и тај споразум је имао статус помоћног – спроводбеног (условног спроводивог) документа. У случају овог војно-техничког споразума, поставља се питање његове нелегалности и нелегитимитета, без обзира што „Савет безбедности после Другог светског рата”, како подсећа један од потписника *Кумановског споразума* од стране СРЈ генерал полиције Обрад Стевановић, „никада није званично утврдио постојање агресије, сагласно свом овлашћењу из главе VII Повеље УН” (Stevanović 2019, 91–92). Стевановић наводи да „државе агресори због међународне забране агресије увек покушавају да агресивни рат прикажу као „превентивни одбрамбени рат” или, у последње време, као „хуманитарну интервенцију”, и „Римским статутом којим је основан Међународни кривични суд за злочине против мира није прихваћена дефиниција агресије из Резолуције УН бр. 3314, нити су утврђени њена друга дефиниција и услови под којима ће тај суд бити надлежан за злочине против мира” Користећи се другонаведеним разлогом, чак и не оспоравајући чињеницу да су ваздухопловни напади на СРЈ нелегални (противправни), државе чланице НАТО су те нападе прогласиле легитимном (праведном, моралном) „хуманитарном интервенцијом” (Stevanović 2019).

Савет безбедности је 10. јуна 1999. године донео *Резолуцију* бр. 1244, према којој је, као и према *Кумановском споразуму*, био потврђен државни суверенитет и територијални интегритет тадашње СРЈ, а тиме и Републике Србије на Космету (Стевановић 2018, 57). Тако се у симболичком смислу разазнаје да је на микро-плану одбрана границе тадашње државе СРЈ и садашње Републике Србије

на Кошарама била и одбрана међународног поретка и принципа суверености и територијалног интегритета на макро плану.

Од 1999. године многобројни политички и правни аналитичари и политикастери су се појављивали у локалним средствима јавног информисања у Србији, интерпретирајући потезе домаћих и страних политичара и причајући о *Резолуцији 1244*, *Женевској конвенцији*, *Бечкој конвенцији* и осталим међународним конвенцијама и правним уговорима који се односе на процес одузимања традиционалне српске територије Косова и Метохије од матичне државе Србије. Важно је да се зна да разумевање и примена правног споразума полази од интерпретације садржаја правног споразума. Према генералу Стевановићу, овај споразум се тумачио на два начина – као споразум о окончању агресије, миру, па чак и победи, а према другима као споразум о верификацији пораза, капитулацији и окупацији Косова и Метохије (Stevanović 2015, 13; Stevanović 2018, 58). Учесник борби против НАТО у јединицама СРЈ контраадмирал у пензији Бошко Антић је сведочио да су, чувши да морају да се повуку са територије Косова и Метохије „војници плакали, јер су знали да ће за њима са Косова и Метохије кренути народ да се иселјава са Косова и Метохије” (Antić 2021; 26:36-27:41).

Неких петнаест година након потписивања *Кумановског споразума*, Стевановић је запазио да је „неспровођење Споразумом преузетих обавеза од стране међународних безбедносних снага, узроковало ескалацију насиља албанских екстремиста на Космету чије су најзначајније последице: 1) убиства, телесна повређивања, отмице, злостављања и друге непосредне последице насиља; 2) живот у страху од небезбедности и ограничена слобода кретања на Космету; 3) изостанак повратка на Космет прогнаних и интерно расељених лица, као и 4) преливање насиља албанских екстремиста на територију општина Прешево, Бујановац и Медвеђа и на територију Западне Македоније (Stevanović 2015, 238). Таква презентација чињеничног стања на Косову и Метохији може да се схвати као сагледавање најважнијих чињеница на терену као последице *Кумановског споразума* – до званичног престанка ратних дешавања јесте дошло, али су се оружане снаге СРЈ повукле са простора Косова и Метохије и на њихово место су дошле снаге нападача из редова НАТО под еуфемистичким називом међународних снага „КФОР”. Након 78 дана бесправне агресије НАТО која је однела преко 2.000 људских жртава у Србији и Црној Гори и након потписаног *Кумановског*

мировног споразума, те након јавног „честитања мира” југословенског председника Слободана Милошевића народу у СРЈ путем државне телевизије, 13. јуна 1999. године у Призрен на Косову и Метохији су ушле НАТО трупе под називом трупа КФОР-а. Приликом уласка међународних војних трупа, припадници немачког КФОР-а су на два припадника српске војске-цивиле у процесу званичног повлачења, испалили 200 метака у присуству ТВ камера, и тако је немачки потпоручник Давид Ферк (*David Ferk*) као припадник немачког КФОР-а постао први војник из Немачке који је убио човека на територији Србије након 9. маја 1945. године (Angerer und Werth, 2001). Затим је од стране држава-чланица НАТО и њихових сателит-држава почео процес озваничавања и признавања једне, на светској политичкој сцени, потпуно нове државе „Косово” у колевци српске средњовековне државе и цивилизације – Косову и Метохији. Таква нова државна творевина је била признавана и поред документованих злочина и прогона српског становништва и спаљивања и скрнављења српских манастира од стране припадника „ОВК” пред очима припадника трупа КФОР-а и УНМИК-а, представника институција Уједињених нација, Европске уније и целокупне светске јавности (Beta 2018; Henry 2007; Vikipedija 2006). Погроми српског народа и уништавање српских манастира и институција државе Србије на Косову и Метохији након потписивања *Кумановског споразума* сведочили су колики је био историјски и геополитички значај битке на Кошарама и осталих битака припадника Војске Југославије 1999. године по безбедност српског народа и духовног и материјалног наслеђа српског народа на територију Косова и Метохије, односно какве духовне, етичке, културне и материјалне вредности су официри и војници тадашње СРЈ бранили током агресије НАТО на СРЈ 1999. године.

Аналитичари у средствима јавног информисања у Србији, у својим интерпретацијама правних споразума који су били потписани на штету територијалног интегритета и суверенитета СРЈ и њене државе-наследнице Републике Србије од *Бриселског споразума* до данашњих дана, ако би и спомињали кршење међународног права приликом агресије НАТО на СРЈ без одобрења Савета безбедности Уједињених нација, углавном су изостављали да у својим јавним иступањима спомену једну круцијално важну чињеницу, а то је да је *Кумановски споразум* 9. јуна 1999. године био склопљен у ратним условима посредством уцене и присиле. Сходно томе, према 52.

члану *Бечке конвенције о законима и споразумима* из 1969. (1980.) године, односно према *Бечкој конвенцији о уговорном праву*, такође и према ратном праву у *Другој Хашкој конвенцији* из 1899. године, односно према глави 4, члану 35 Друге Хашке конференције „О капитулацијама” и глави 5, члану 36-41 „О примирјима”, *Кумановски споразум* је нелегитиман и нелегалан међународни споразум, будући да је био „потписан у ратним условима посредством уцене и присиле” (Službeni list SFRJ 1972; Janev 2021; Šuljagić 2022, 25–26). Самим тим, у питање се доводи и легитимност и легалност осталих међународних уговора штетних по територијални интегритет и суверенитет Републике Србије, који су закључени након потписивања *Кумановског споразума* (Radmanovac 2014).

Ову чињеницу додатно објашњавају следећи подаци: Потписник *Кумановског споразума* генерал полиције у пензији Обрад Стевановић и тадашњи посланик Социјалистичке партије Србије Зоран Анђелковић, су 2018. и 2019. године као директни очевици јавно детаљно сведочили да је, приликом притиска изасланика Мартија Ахтисарија (*Martti Ahtisaari*) и Виктора Черномирдина (*Виктор Степанович Черномирдин*) 2. јуна 1999. године на тадашњег председника Слободана Милошевића да потпише „Ахтисари-Черномирдин” документ, изасланик руског председника премијер Черномирдин претио да ће „Србија бити као тепих савијена ако то не прихвати” (Galović i Bukvić 2019). Стевановић је посведочио да су читаво време НАТО агресије на СРЈ северноамерички генерали „потпуно контролисали руску војску” из Министарства одбране Русије у Москви. Тако су након тромесечног бомбардовања СРЈ југословенске власти схватиле да нису имале међународног савезника који је могао да се супростави нелегалном и нелегитимном бомбардовању СРЈ. Тек након тога је 9. јуна 1999. године био потписан Војно-технички *Кумановски споразум*, „који је био непримењив без *Резолуције 1244* Савета безбедности Уједињених нација и могао је да се тумачи једино као целина четири документа, у које спадају још такође и документ ‘Ахтисари-Черномирдин’ и одлука Републичке скупштине која га је прихватила” (Galović i Bukvić 2019).

Након потписивања *Кумановског споразума* НАТО је прекинуо бомбардовање територије СРЈ и војне и полицијске снаге СРЈ и Републике Србије су се обавезале да ће да се повуку са територије Косова и Метохије у року од једанаест дана. Према том уговору снаге НАТО су под еуфемистичким називом „снаге КФОР-а” ушле

на територију Косова и Метохије и обавезале се да ће да разоружају припаднике „ОВК”. Дан након потписивања *Кумановског споразума* Савет безбедности Уједињених нација је усвојио *Резолуцију СБ УН 1244*, према којој је на територији Косова и Метохије требало да се уведе привремена управа Уједињених нација (такозвани УНМИК, United Nations Interim Administration Mission in Kosovo), али је према тој резолуцији био гарантован и суверенитет и територијални интегритет СРЈ, односно Србије на тој територији. Према сазнањима новинара Нила Кларка и политичког аналитичара Била Хобса, „Међународна кризна група” (The International Crisis Group, ICG) коју финансира Ђерђ Сорос, објавила је документ о руднику Трепча „у којем је саветовала мисију Уједињених нација на Косову (УНМИК) да одузме од Срба рударски комплекс Трепча што је могуће пре, са објашњењем како је то требало да се изведе”, што су „у августу 2000. године војници УНМИК-а и спровели, под изговором да је рудник Трепча представљао претњу за заштиту животне средине због претераног загађења ваздуха” (Hobbs 2007). У серији интервјуа, и у књизи о том ратном периоду, очевидац и командант француских специјалних оперативних снага Жак Огар (*Jacques Hogard*), који је био на Косову и Метохији у периоду од потписивања *Кумановског споразума* до доласка међународних снага КФОР-а, тврди да је он пре доласка на Косово и Метохију био политички „погрешно информисан” о разлозима уласка међународних снага на Косово у Метохију (Ћвораковић 2014). Огар тврди да је по доласку и одласку са Косова и Метохије схватио да је „главни конкретни циљ америчке агресије било приближавање Русији и изградња војне базе Бондстил (Camp Bondsteel) на Косову и Метохији због стицања контроле над тим геополитички важним регионом, као што се тада видело и на примеру Украјине, као и гарантовање сигурности инвестицијама америчких инвеститора попут тадашњих политичара Медлин Олбрајт (*Madeleine Albright*) и команданта НАТО генерала Веслија Кларка (*Wesley Clark*), који су имали лични интерес у свему томе, поставши акционари великих предузећа на Косову” (Ћвораковић 2014).

Према речима представника *Удружења породица киднапованих и убијених Срба са Косова и Метохије*, десети јун 1999. године није био само дан када су војне снаге НАТО престале да бомбардују СРЈ и када је донета *Резолуција 1244* Савета безбедности Уједињених нација, него је то био и дан након којег су, у присуству трупа КФОР и представника УНМИК-а, иако су они сами нудили гаранције

преосталим српским и осталим грађанима на Косову и Метохији, били појачани злочини, отмице, убиства и масакри хиљада недужних људи на Косову и Метохији. Било је случајева да су биле затваране истраге над тим злочинима без проналажења починилаца тих злочина и породице несталих и убијених људи су предложили да се у Србији сачува сећање на те жртве проглашавањем *Дана косметских жртава*. Према речима ранијег Шефа канцеларије за Косово и Метохију при Влади Републике Србије Марка Ђурића, 10. јун 1999. године је био дан почетка терора, прогона, убијања, систематског истребљивања и протеривања 247.000 Срба са Косова и Метохије (Vesti 2018). Такође је званично објављено да је само од јуна до октобра 1999. године „по зонама одговорности КФОР-а на Косову и Метохији, не рачунајући прогоне Срба и уништавања српских светиња на Косову и Метохији, било оскрнављено и уништено 76 (78) српских светиња” (Rastko: Raspeto Kosovo; Vikipedija 2016). Монаси и монахиње Српске православне цркве су били убијани и малтретирани, а бројне српске цркве и манастири и важни културноисторијски споменици су били рушени и скрнављени наочиглед британских, немачких, италијанских и француских војника из КФОР-а (Rastko: Raspeto Kosovo; Virijević 2013, 106–109; Novosti 2007; Rastko: Raspeto Kosovo; Tanjug/Beta 2015; Baranov i Zamislov 2007).

Такође су Комисија за нестала лица Владе Републике Србије и званични специјални извештај Европске уније о нелегалној трговини људским органима на Косову и Метохији Дик Марти (*Dick Marty*) објавили да је после *Кумановског споразума* „нестало или убијено од стране ’ОВК’ 1078 особа – 701 Србин и неалбанац и 377 особа албанске националности, а као нестале се воде још 419 особа српске и неалбанске националности, док посмртни остаци 52 Албанца још увек нису пронађени” (Zarić 2023). С друге стране, бројни представници међународних институција, међу њима представници Уједињених нација и Европске уније, временом су на Косову и Метохији развили послове у различитим привредним делатностима, од телекомуникација до нафте.

На конференцији одржаној у априлу 2000. године у Братислави, званичници Европе и Северне Америке су донели стратегијске одлуке „да се ради на стварању независне државе Косово, искључењу Србије из европског развоја, стационарању северноамеричких војника на територију Србије и онемогућавању приласка Русије Балкану и Јадранском мору” (Erić i Starčević 2014). Затим су у

јулу 2000. године у Братислави представници Фондације *East/West* обавестили своје активисте да ће у септембру 2000. године бити одржани избори у Србији, тако да је забележено да су у финансирању такозваних „демократских вишепартијских избора у Србији” учествовале различите фондације и политичке партије из западних држава (Jennings 2013, 103–104; 110; Spoerri 2014, 114). У октобру 2000. године је у Београду био извршен државни преврат, познат под називом „Петооктобарска револуција” и нови представници власти у Србији су постали чланови ДОС-а, које су, између осталих, финансирали пословни магнат Ђерђ Сорош и, према властитом јавном признању у једном београдском дневном листу, бивши британски амбасадор Чарлс Крофорд (*Charles Crawford*) (Kroford 2010). Једна од најважнијих последица „Петооктобарске револуције” из октобра 2000. године, била је урушавање институција Републике Србије које су могле да држави гарантују суверенитет, као што је то био случај са институцијом Војске СРЈ, односно Републике Србије. Након смењивања са командних позиција и пензионисања комплетног командног кадра из битака на Кошарама или одвођења српских официра у Међународни суд за ратне злочине у Хаг на суђења и издржавања казни, и након постављања једне бивше балерине за министра Војске, постајало је све више евидентно урушавање војне моћи, ауторитета и традиције дотадашње српске војске (Antić 2021, 14:55–15:15). Та чињеница се огледала и у тешком положају ратних ветерана и инвалида који су преживели рат на Косову и Метохији. Повремене исповести преживелих бораца и ратних инвалида су биле скрајнуте на маргине у средствима јавног информисања, и широј публици биле су доступне углавном преко алтернативних канала на интернету, попут појединих емисија на *YouTube* каналу. У једној таквој емисији, готово двадесет и пет година након потписивања *Кумановског споразума*, контраадмирал у пензији Војске Србије Бошко Антић, који је 2020. године заједно са генералом Небојшом Павковићем објавио књигу *Кошаре и Паштрик: српски Термопили*, испричао је како су многи преживели ратници са Кошара и Паштрика психички пропали после рата и промене политичког система у Србији и како су били скрајнути на периферију друштва – многи од њих су остали без делова тела, тешко болесни, без посла, без обезбеђеног стамбеног питања и са бригама како да прехране породице. Многе такве угрожене ветеране је контраадмирал Антић лично финансијски помагао, као и остали њихови преживели другови,

који се до данашњих дана друже и међусобно помажу у одсуству одговарајуће помоћи од стране државе (Antić 2025).

Након „Петооктобарске револуције”, односно након државног удара којег је, према јавном признању Чарлса Крофорда тај амбасадор „финансирао новцем из британске државне касе”⁸, извршена је промена друштвеног система у Србији. Она је била извршена под утицајем глобалистичких идеја политичара Строба Талбота, пословног човека Ђерђа Сороша, као и под утицајем идеје бившег британског премијера Тонија Блера, једно време и саветника властима у Србији, као и бившег немачког канцелара Герхарда Шредера (*Gerhard Schröder*) и бившег америчког председника Била Клинтона (*William Jefferson Clinton*) о такозваном „Трећем путу”⁹ у креирању државног система „постмодерне државе” (Conway and Heunen 2006). Упоредо са процесом слабљења Војске Србије, текао је процес етаблирања „Фондације за отворено друштво” Ђерђа Сороша у институцијама Владе Републике Србије, невладиним организацијама и у јавном дискурсу Републике Србије. Према речима бившег дипломате Живорада Јовановића и новинара и публицисте Николе Врзића, после 2000. године Сорош је био кључни чинилац у тзв. демократизацији Србије – финансирао је политичке партије које су учествовале у државном удару 2000. године и бројне масмедије који се данас сматрају слободним, независним и отвореним, као и факултете и невладине организације, чак и Друштво судија Србије и Удружење јавних тужилаца Србије (Informer 2016). Такође су и поједини светски политички аналитичари јавно објавили податке да је северноамеричка државна агенција за развој USAID 2000. године помогла у смислу организације и финансирања организацији „Центар за слободне изборе и демократију” (CESID) да организује

⁸ Бивши британски амбасадор у Србији Чарлс Крофорд пише: „Мрежа 'Отпора' и В92 обавила је овде сјајан посао...Није било довољно да владе Европске Уније на речима топло подржавају демократске снаге у Србији. Морали смо да им покажемо да знамо да ће да победе – и помогнемо им да изађу на крај с новим тешким обавезама управљања. Ја сам узео новац из британске државне касе да бих основао Форум нове Србије у Будимпешти. Захваљујући тој иницијативи, више десетина будућих лидера прошло је кроз обуку вођења практичне свакодневне политике (пољопривредне, еколошке, финансијске, итд.). То је одлично функционисало” (Kroford 2010).

⁹ „Трећи пут” је „хибридна социјалдемократска идеја у којој се сажимају локалне левичарске агенде са десничарским начелима глобализације и неолиберализма по питањима маркетинга, економског развоја и акумулације прихода, као и приватно-јавних партнерстава у ефикасном управљању јавним услугама” (Conway and Heunen 2006, 30).

изборе у Србији – њој су у томе помогли и „разни активисти и представници држава са Запада, као и активисти и дипломате из неких „источних држава”, као и чланови опозиционог покрета „Отпор” (Jennings 2013, 103–110). Та чињеница је изнела на видело да страни освајач не мора да се труди да освоји неку независну и суверену државу покушавајући да уђе кроз њену границу у видљивој ратној униформи и са оружјем на себи, него да је за уништење те државе подједнако ефикасна примена „отвореног друштва” у њој, разбијање изнутра њених традиционалних институција путем „негативне селекције” или „усмерене селекције” кадрова, као и укључивање те државе у супранационалне регионалне или континенталне метадржавне творевине без критичког сагледавања таквих одлука и без националног консензуса о томе.

С друге стране, у пост-петооктобарској Србији су се у средствима јавног информисања повремено појављивали апели за сакупљање хуманитарне помоћи преживелим борцима са Кошара и осталих ратишта. У октобру 2024. године у једној емисији на алтернативним каналима на друштвеним мрежама клинички психолог Мила Алечковић је чак јавно открила да је био „припреман програм да се хапсе преживели војници са Кошара који су остали наоружани, они сиромашнији, на силу пензионисани и они скрајнути, покушавајући да им се наметне љага за нешто што нису учинили” (Alečković 2024, 03:37–05:25).

Однос пост-петооктобарске државе Србије према погинулим и преживелим борцима са Кошара, Паштрика и других ратишта из 1999. године може да се оцени и на примеру изгледа споменика или услова у којима су ти споменици били подигнути у част погинулих и преживелих ратника. Двадесет и пет година након одбране СРЈ, због „неразумевања и одбијања власти државе Србије да подигне споменик херојима који су одбранили земљу”, ратни ветерани су често сами подизали споменике својим палим саборцима. Тако су, након 12 година узалудног обраћања надлежним институцијама Републике Србије да им помогну да подигну споменик борцима погинулим у ратовима 1990-их година, укључујући и 108 страдалих бораца са карауле на Кошарама, ратни ветерани и остали добровољци сами и уз помоћ донатора подигли споменик својим погинулим друговима у Раковици у Београду. Споменик је био освештан и свечано отворен на Видовдан 28. јуна 2024. године. Том приликом неки говорници су приметили да је војска у време њихових говора „због примања

похвала и признања од америчког амбасадора другачија него што је то била војска чији припадници су гинули за одбрану земље током 1998. и 1999. године”, споменувши да уз записаних 1009 имена погинулих бораца на споменику „није било 130 имена хероја чија имена неко скрива, из непознатих разлога”, уз то изневши и молбу да се не истичу само борци из појединих битака на појединим рејонима, због поштовања према борцима који су погинули на другим местима током те две године (JELENA MEDIA 2024; Vasiljević 2024). У случају споменика војницима са Кошара постављеном у парку преко пута болнице „Драгиша Мишовић” у Београду, приказане су фигуре тројице ратника који су високи само око једне половине просечне висине данашњег мушкарца (Telegraf 2017). У вези са спомеником погинулим борцима и умрлим ратним војним инвалидима у ратовима од 1991. до 1999. године, који се налазио на Савском тргу, све до почетка уклањања аутобуске окретнице на месту где је био постављен, и који је захваљујући прилозима донатора замењен новим спомеником на Хајдук Вељковом венцу у Београду, „било је различитих оспоравања – да на споменику нема имена жртава, да нема крст или да није довољно упечатљив” (Vasiljević 2021). Такође су и у осталим местима у Србији где су подигнути споменици палим борцима од 1990. до 1999. године приметна неуобичајена коначна решења споменика којима би требало да се изразе поштовање и захвалност погинулим борцима из тог периода (Geminfo 2018).

Упркос контраверзном смислу поимања културе памћења погинулих и преживелих бораца са ратишта на Косову и Метохији и њиховог родољубља, и упркос игнорисању и занемаривању егзистенцијалних права бораца из 1999. године од стране државе, испоставило се да је у широј јавности цењена и вреднована храброст тих бораца у односу на бројчано и технички много јачег непријатеља, њихова издржљивост у неравноправном односу снага, војнички квалитет, достојанство, част, слога и пожртвованост који су били приказани у току борби за одбрану своје земље. У том смислу битка на Кошарама се временом издвојила и постала обједињавајући симбол одбране српског народа са његовим традиционалним вредностима и државе Србије. Она је постала својеврстан симбол јунаштва свих погинулих бораца у одбрани земље 1999. године. Такође, битка на Кошарама је током двадесет и пет година након рата на Косову и Метохији у српској јавности схваћена и као вишедимензионални „знак

времена” у геополитички и историјски изазовном периоду за српски народ и државу на преласку из 20. у 21. век. Због тога је савремена генерација писаца, песника, ликовних уметника, композитора и певача етно музике, као и музичара из области разних праваца популарне савремене музике, опевала, осликала и описала битку на Кошарама као завештање својој и новим генерацијама младих људи у Србији (Uncle Dzo ft. Eldorado 2016; Crnogorčević 2019; Sestre Santrač 2020; Ruda Official 2021).

Ипак, проглашавање херојима бораца из битке на Кошарама и на другим ратиштима Србије у народним песмама, романима, поезији, документарним и играним филмовима и у средствима јавног информисања, и уопште у српској јавности, није помогло да државне власти дуги низ година изађу у сусрет и помогну преживелим борцима у погледу одбране њихових људских и борачких права на институционалном нивоу у држави, а поготово је то било евидентно у случају решавања егзистенцијалних питања ратних и мирнодопских војних инвалида Србије¹⁰ (Udruženje ratnih i mirnodopskih vojnih invalida Srbije 2018). Како је то дефинисао Бошко Антић: „Лепо је то што ми подигнемо мурал, што подигнемо споменик, међутим треба подигнути кућу онима који је немају, породицама у којима су остала деца, жене и мајке” (Antić 2021, 29:20–29:35). Он је сагледао на следећи начин резултате Битке на Кошарама и *Кумановског споразума* и садашње стање у којем се српски народ налази на Косову и Метохији: „Гдје ми грешимо? После сваког рата препустимо иницијативу противнику – док ми дијелимо заслуге, непријатељ наставља да ратује. Јер рат против Србије и против српског народа није престао, само се сада води другим средствима” (Antić 2021, 29:58–30:12).

¹⁰ Како се сазнаје из једног њиховог захтева из 2018. године председнику Републике Србије да њихову петочлану делегацију прими на разговор у вези са неспремношћу Министарства задуженог за испуњење њихових законских људских и борачких права да саслуша њихове захтеве, ратни инвалиди су спомињали могућност да ће тужити државу Србију надлежним судовима или штитити права војних инвалида и корисника породичне инвалиднине јавним (уличним) протестима, штрајковима глађу, самоповређивањем и на сличне начине (Udruženje ratnih i mirnodopskih vojnih invalida Srbije 2018).

ЗАКЉУЧАК

Због специфичног пост-октобарског друштвеног и државног устројења у Србији, пред борцима са Кошара и осталих ратишта се налазе нове битке административне природе, које у симболичном смислу одсликавају и тренутну преовладавајућу идеологију и политичку философију у друштву и држави.

Историјски и геополитички значај битке на Кошарама 1999. године ће и у будућности наставити да се разазнаје у начину на који ће данашње и будуће генерације српског народа неговати сећање на официре и војнике који су бранили и одбранили границе своје државе и на вредности које су их водиле у тим њиховим напорима. И на тај начин битка на Кошарама, издвојена у широј народној свести по својој тематици, значају, трагичности, поукама, сложености, динамици и херојској симболици, остаје залог за опстанак и развој српског народа и државе у будућности.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Abazi, Enika. 2004. "The Role of International Community in Conflict Situation. Which Way Forwards? The Case of the Kosovo/a Conflict". *Balkanologie* 8 (1): 9–31. DOI: 10.4000/balkanologie.511.
- Alečković, Mila. 2024. „Mila Alečković - Potvrdila Višekruninu priču o Vučiću i vojsci”. YouTube kanal *Slavija specijal*. <https://www.youtube.com/watch?v=s5jK7vVOQSM>.
- Aleksić, Jovan J. 2017. „Rađanje moderne Trepče: ugovor o otkupu koncesije za eksploataciju ruda između kompanije Selection Trust LTD i Radomira Pašića iz decembra 1925. godine”. *Mešovita građa/MISCELLANEA* 38: 203–224. Beograd: Istorijski institut.
- Angerer, Jo und Mathias Werth. 2001. “Es begann mit einer Lüge - 2001 - Jugoslawien - Deutschlands Weg in den Kosovo Krieg - by ARTBLOOD”. Dailymotion kanal *Kaan Karma*. <https://www.dailymotion.com/video/x29w01f>.
- Antić, Boško. 2021. „VOJSKA JE PLAKALA JER JE ZNALA DA ĆE ZA NJIMA SA KOSOVA I METOHIJE KRENUTI NAROD - Boško Antić”. YouTube kanal *Glas javnosti*. <https://www.youtube.com/watch?v=s9yvpWiQCyw>.

- Antić, Boško. 2025. „Boško Antić — Košare i Paštrik su srpski Termopili / Rubikon podkast 93”. 2025. YouTube kanal *Rubikon*. <https://www.youtube.com/watch?v=OcKLhRUC0qg>.
- Arsenović, Aljoša Brankov. 2008. *Obredne pjesme drevnih Srba iz Indije*. Beograd: Miroslav.
- Assemani, Josephi. 1755. *Kalendaria Ecclesiae* 6. Romae: Amidei.
- Attaleiates, Michael. 1853. *Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae*. Bonn: Weber.
- BalkansPress*. „Robert Baer, bivši visoki oficir CIA: Jugoslaviju su razbili SAD i Nemačka, trebala su im vaša rudna bogatstva i vi kao robovi!” *BalkansPress*. <https://balkanspress.com/index.php/komentar/intervju/3527-robert-baer-bivsi-visoki-oficir-cia-jugoslaviju-su-razbili-sad-i-nemacka-trebala-su-im-vasa-rudna-bogatstva-i-vi-kao-robovi>.
- Baranov, Jevgenij, i Aleksandar Zamislov. 2007. „Kraj - Osuđeni na progonstvo”. YouTube kanal *NoviBeograd45*. <https://www.youtube.com/watch?v=d6wFbO9z49g>.
- Barker, Ernest. 1957. *Social and Political Thought in Byzantium: From Justinian I to the Last Paleologue*. Oxford: Oxford University Press.
- Beta*. 2018. „Drecun: Sakupili smo hiljade dokumenata o zločinima na Kosovu”. 25. oktobar 2018. <https://www.krstarica.com/vesti/srbija/drecun-sakupili-smo-hiljade-dokumenata-o-zlocinima-na-kosovu>.
- Biblija: Sveto pismo Staroga i Novoga zavjeta*. 2017. prevod Đura Daničić. Beograd: Biblijsko društvo Srbije.
- Bogojević, Milan. 2024. *Rade Pašić: enigma jednog vremena*. Beograd: Prometej.
- Bukovsky, Vladimir and Pavel Stroilov. 2004. *EUSSR: The Soviet Roots of European Integration*. Surrey: Sovereignty Publications
- Cetinjski vjesnik*. 1912. „Rat Crne Gore i Turske – izvještaji sa bojnog polja”. *Cetinjski vjesnik* br. 90, 25. 10. 1912.
- Chalcocondylae, Laonicus. 1650. *Historiarum Libri decem*. Parisiis: e Typographia Regia.
- Cirkovic, S. 1989. “Palais princiers autour de l’ancien lac de Kossovo”. *Recherches sur l’art* 20. Novi Sad: Matica Srpska.

- Clark, Neil. 2004. "The Spoils of Another War". *The Guardian*. September 21, 2004. <https://www.theguardian.com/world/2004/sep/21/kosovo.comment>.
- Conway, Dennis and Nik Heynen. 2006. "The ascendancy of neoliberalism and emergence of contemporary globalization". In *Globalization's Contradictions: Geographies of discipline, destruction and transformation*. eds. Dennis Conway and Nik Heynen, 17–34. London, New York: Routledge.
- Crnogorčević, Danica. 2019. „VILA SA KOŠARA / VILA SA KOSARA - Danica Crnogorčević (UŽIVO - SAVA CENTAR)". YouTube kanal *Danica Crnogorčević*. <https://www.youtube.com/watch?v=K2YCU-FecBk>.
- Curtis, Glenn. 1993. *Bulgaria: a country study*. Washington, DC: Library of Congress, Federal Research Division .
- Čemerikić, Mihajlo. 2003. *Prizren i okolina 1019-1941*. I–III. Beograd: Prvo slovo.
- Čosudovski, Mišel. 2021. *Agresija SAD i NATO na Jugoslaviju*. Beograd: Beogradski forum za svet ravnopravnih.
- Čosudovski, Mišel. 2022. „Agresorski rat SAD i NATO protiv Jugoslavije? Mišel Čosudovski". Beogradski forum za svet ravnopravnih. <https://stari.beogradskiforum.rs/knjige/1337-agresorski-rat-sad-i-nato-protiv-jugoslavije-miel-osudovski.html>.
- Čvorović, Goran. 2014. „Žak Ogar: Evropa je pred mojim očima umrla u Prištini". *Novosti*, 19. oktobar 2014. <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/politika.393.html:515397-Zak-Ogar-Evropa-je-pred-mojim-ocima-umrla-u-Pristini>.
- Čupurdija, Miloš. 2014. „Robert Baer o razbijanju Jugoslavije". *Ceopom-Istina*. 30. oktobar 2014. <https://www.ceopom-istina.rs/vesti/robert-baer-o-razbijan-u-jugoslavije>.
- Dečanske hrisovulje*. 1880 (reprint 2020). izdao Miloš S. Milojević. *Glasnik Srpskog učenog društva. Odeljenje 2. Građa za noviju srpsku istoriju, knj. 12*. Beograd: Državna štamparija.
- Despotov zakon: Zakon o rudnicima despota Stefana Lazarevića*. 1999. prevod i komentar Biljana Marković. Beograd: Vajat.
- Ede, Margalits. 1918. *Szerb történelmi repertorium*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia-Elso Kotet.

- Engdahl, F. William. 1992. *A Century of War: Anglo-American Oil Politics and the New World Order*. Chicago, Illinois: Paul and Company.
- Erić, Slobodan i Milan Starčević. 2014. „Pismo Vilija Vimera kancelaru Šrederu: Srbija trajno isključena iz evropskog razvoja”. *Geopolitika* 72.
- Evans, John. 1883. *Antiquarian Researches in Illyricum*. London: The Society of Antiquaries, Nichols and Sons.
- Fairbank, John. 1953. *Trade and Diplomacy on the China Coast: The Opening of the Treaty Ports, 1842–1854*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Fajfrić, Željko. 2000. *Sveta loza kneza Lazara*. Beograd: Janus.
- Fejer, Georgii. 1835. *Index Codicis Diplomatici Hvgariae Ecclesiastici Ac Civilis*. Stirpis Arpadiano Andegavensis. Ab Anno 1301–1400. Budae: Typis Typogr. Regiae Universitatis Vngaricae.
- Gaćinović, Radoslav. 2019. „Prva Prizrenska liga kao putokaz političkog nasilja nad Srbima u Staroj Srbiji”. *Vojno delo* 71 (3): 326–341. DOI: 10.5937/vojdelo1903326G.
- Galoa, Pjer Mari. 2011. “French General Truth About NATO Bombing of Yugoslavia 1999 - English Subtitles Part 2”. YouTube kanal *ZiniDaTiKažem*. <https://www.youtube.com/watch?v=S2xNHknsQPI>.
- Galović, Milan, i Dimitrije Bukvić. 2019. „Dvadeset godina od NATO agresije: generali govore: Zašto sam potpisao Kumanovski sporazum”. *Politika*. 27. mart 2019. <https://www.politika.rs/scc/clanak/426015/zasto-sam-potpisao-kumanovski-sporazum>.
- Geminfo*. 2018. „Položeni venci na spomenik stradalim Lazarevcanima u ratovima 1991-1999. godine”. *Geminfo*. 13. oktobar 2018. <https://www.geminfo.rs/polozeni-venci-na-spomenik-stradalim-lazarevcanima-u-ratovima-1991-1999-godine>.
- Glassheim, Eagle. 2005. *Noble Nationalists: The Transformation of the Bohemian Aristocracy*. Cambridge, Massachusetts-London, England: Harvard University Press.
- Granić, F. B. 1925. „Osnivanje arhiepiskopije u gradu Justiniana Prima 535. godine posle Hrista”. *Glasnik Skopskog naučnog društva* 1 (1).
- Grujić, Radoslav. 1955. „Ruska vlastelinstva po Srbiji u XIV i XV veku”. *Istoriski časopis* 5, 53–77.

- Hadžibegić, Hamid, Adem Handžić, i Ešref Kovačević, prir. 1972. *Defter-i mufassal-i vilayet-i Vlk. Oblast Brankovića: opširni katastarski popis iz 1455. godine. Monumenta Turcica: historiam Slavorum Meridionalium illustrantia*. Sarajevo: Orientalni institut.
- Hendrickson, David C. 2013. "Venice and the Liberty of States". *IR and All That: Classic Readings in International Relations*. December 13, 2013. <http://irandallthat.blogspot.com/2013/12/venice-and-liberty-of-states.html>.
- Henry, Iseult. 2007. *Hiding Genocide in Kosovo: A Crime Against God and Humanity*. Washington, DC: American Council for Kosovo.
- Hobbs, Bill. 2007. "Is Soros Using Environmental Scare Tactics In Gain Control of Gold Mine?" *NewsBusters*. December 10, 2007. <https://www.newsbusters.org/blogs/nb/bill-hobbs/2007/12/10/soros-using-environmental-scare-tactics-gain-control-gold-mine>.
- Hogard, Jacques. 2014. *L'Europe est morte à Pristina: Guerre au Kosovo (Printemps - Été 1999)*. Paris: Hugo Publishing.
- Hrabak, Bogumil. 1979. „Ideje o arbanaškoj autonomiji i nezavisnosti 1876-1800. godine”. *Istorijski časopis* 25–26: 159–192.
- Illyrio-Serbica 1683-1715 (1723)*. 1745. "Privileges of Emperors Leopold, Josef and Charles VI, and also of Her Royal Majesty Maria Theresa to glorious Illyrico-Rassian nation". prev. Zhefarovic, Nenadovic. Wien: Haus, Hof und Staatsarchiv; Novi Sad: Muzej Matica Srpska.
- Informer*. 2016. „OTKRIVENI PLAĆENICI ZLOGLASNOG AMERIČKOG TAJKUNA: Soroš kontroliše sve SFERE ŽIVOTA U SRBIJI”. *Informer*. 17. avgust 2016. <https://informer.rs/politika/vesti/284583/otkriveni-placenicizloglasnog-americkog-tajkunasoroskontrolise-sve-sfere-zivota-u-srbiji>.
- Ivanović, Milan. 1984. *Ćirilski epigrafski spomenici iz Srbije, Crne Gore i Makedonije*. Beograd: Narodni muzej.
- Janev, Igor. 2021. „Raskidanje vojno tehničkog sporazuma iz Kumanova i mogućnost ulaska Vojske Srbije u prostor Kosova i Metohije”. Izlaganje na konferenciji „Kosovo i Metohija – bezbednosni izazov i/ili perspektiva Republike Srbije”. 14-15. 11. 2021. Beograd: Institut za strategijska istraživanja. http://repozitorijumips.rs/141/1/Igor%20Janev%20-%20Ostalo%20%28saopstenje%20sa%20konferencije%29_.pdf.

- Jankovic, Djordje. 1977. *Ravna Gora between Prizren and Strpce - The Oldest Known Serbian Archaeological Find at the South of Serbia, Antiques of Kosovo and Metohija*, Book X. Pristina: Provincial Institute for Preservation of the Cultural Monuments.
- Janković, Đorđe. 1998. *Srpske gromile*. Beograd: Sveslovenski savez; Književna reč.
- Janković, Đorđe. 2007. *Srpsko pomorje od 7. do 10. stoleća*. Beograd: Srpsko arheološko društvo.
- Janković, Đorđe. 2013. *Zabranjena srpska arheologija*. Banja Luka: Krajputaši.
- Janković, Đorđe. 2015. *Predanje i istorija Crkve Srba u svetlu arheologije: kratak pregled od početka do tuske okupacije*, Beograd: Hrišćanska misao-Hilandarski fond; Foča: Univerzitetski obrazovani pravoslavni bogoslovi; Valjevo: Zadužbina „Nikolaj Velimirović i Justin Popović”.
- Janković, Đorđe. 2016. Predavanje Đorđa Jankovića na promociji knjige *Predanje i istorija crkve u Srba u svetlu arheologije*. YouTube kanal *Televizija Hram*. <https://www.youtube.com/watch?v=4sUDMh5Kakk>.
- Janjić, Lidija. 2022. „Ratni komandant sa Košara: Pretke nisam osramotio, potomci me se neće stideti”. *RTS*. 14. jun 2022. <https://www.rts.rs/vesti/drustvo/4826907/kosare-bitka-dusko-sljivancanin.html>.
- JELENA MEDIA*. 2024. „Srpski veterani sami podigli spomenik svojoj braći izginuloj u odbrani Srbije”. YouTube kanal *JELENA MEDIA*. <https://www.youtube.com/watch?v=jBgc8eAscLE>.
- Jennings, Roy Salvatore. 2013. „Serbia: Evaluating the Bulldozer Revolution”. In *Transitions to Democracy: A Comparative Perspective*. eds. Kathryn Stoner and Michael McFaul, 91–119. Baltimore: John Hopkins Press.
- Jevtić, Atanasije. 1990. *Stradanja Srba na Kosovu i Metohiji od 1941. do 1990. godine*. Priština: Jedinstvo.
- Jovanović, Živadine. 2018. „Svedočanstvo o dominaciji političke sile”. *Politika*. 10. jun 2018. <https://www.politika.rs/sccl/clanak/405284/svedocanstvo-o-dominaciji-politicke-sile>.
- Kalabić, Radovan. 2009. *Grofovsko vremena*. Beograd: Grafiks.

- Katančević, Andreja B.B. 2016. „Datiranje Zakonika o rudnicima despota Stefana i sadržina njegovog ćiriličnog prepisa”. *Srpska politička misao* 51 (1): 221–237. DOI: 10.22182/spm.5112016.11.
- Konstantin Filozof. 1989. *Povest o slovima: skazanije o pismenih: izvodi: Žitije despota Stefana Lazarevića*. Beograd: Prosveta; Srpska književna zadruga.
- Kroford, Čarls. 2010. „Srbija je i danas siromašnija nego što bi trebalo”. *Blic*. 3. oktobar 2010. <http://www.blic.rs/vesti/politika/srbija-je-i-danas-siromasnija-nego-sto-bi-trebalo/b0pz4x3>.
- Kunčer, Dragana, ur. 2009. *Gesta Regum Sclavorum. T. I, Kritičko izdanje i prevod*. Beograd: Istorijski institut; Nikšić: Manastir Ostrog.
- Lafan, Robert. 1994. *Srbi – čuvari Kapije: predavanja o istoriji Srba*. Beograd: Srpska književna zadruga.
- Lala, Etleva. 2008. *Regnum Albaniae, the Papal Curia, and the Western Visions of a Borderline Nobility*. PhD dissertation. Budapest: Central European University, Department of Medieval Studies. <https://www.etd.ceu.edu/2009/mphlae01.pdf>.
- Lambert, Frank. 2003. *The Founding Fathers and the Place of Religion in America*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Lemajić, Nenad. 2006. *Srpska elita na prelomu epoha*. Sremska Mitrovica: Istorijski arhiv Srem; Istočno Sarajevo: Filozofski fakultet.
- Marinković, Danica. 2017. *Sudija u ratu i miru*. Beograd: Rad.
- Mattern, Johannes. 1942. *Geopolitik: Doctrine of National Self-Sufficiency and Empire*. Baltimore: The Johns Hopkins Press.
- Miladinović, Aleksandar. 2021. „Demonstracije na Kosovu 1981. godine: 'Kosovsko proleće' ili poslednja šansa za mirno rešenje”. *BBC News na srpskom*. 6. april 2021. <https://www.bbc.com/serbian/lat/balkan-56607107>.
- Milanović, Miodrag. 2008. *Srpski stari vek*. Beograd: Vandalija.
- Milentijević, Nikola i Marija Stanković. 2019. „Značaj Kumanovskog sporazuma u rešavanju sukoba na Kosovu i Metohiji”. *Kultura polisa* 14 (34): 79–91.
- Milojević, Miloš S. 1869. *Pesme i običaj ukupnog naroda srbskog. Knj. I, Obredne pesme*. Beograd: Državna štamparija.
- Mitić, Aleksandar. 2020. „Srpsko poreklo Svetog cara Justinijana i moguće srpsko poreklo Svetih Srđa i Vakha”. U *Svetost i identitet: Uloga*

- svetaca i svetosti u formiranju identiteta pravoslavnih naroda*. ur. Zoran Milošević, 236–274. Beograd: Institut za političke studije.
- Mitrović, Andrej. 2011. *Prodor na Balkan: Srbija u u planovima Austrougarske i Nemačke 1908-1918*. Beograd: Zavod za udžbenike.
- Niemi, Kaius. 2008. *Helena Ranta: ihmisen jälki*. Helsinki: Kirjapaja.
- Nikolić, Maja. 2010. *Vizantijski pisci o Srbiji (1402–1439)*. Beograd: Vizantološki institut SANU.
- Novosti*. 2007. „Zlatna ruda Kosovo”. *Novosti*. 11. avgust 2007. <https://www.novosti.rs/vesti/naslovna/aktuelno.69.html:201473-ZLATNA-RUDA-KOSOVO>.
- Pavlović, Miodrag. 2000. *Ogledi o narodnoj i staroj srpskoj poeziji*. Beograd: Prosveta.
- Pejčić, Jovan. 2013. *Zavet i čin: Milan Rakić na Kosovu 1905–1912*. Beograd: Službeni glasnik.
- Radmanovac, Emilija. 2014. „Pravna priroda Briselskog sporazuma”. *Glasnik prava* 5 (3): 33–51.
- Radojević, Saša. 2025. „Kako je izgledao krvavi Uskrs na Košarama? - JUTRO”. YouTube kanal *PRVA*. https://www.youtube.com/watch?v=_VOLcr14_Vc.
- Radulović, I. 1939. „Kralj Bodin”. *Zetski glasnik* 11/807.
- Rastko*. „Raspeto Kosovo: Uništene i oskrnavljene srpske pravoslavne crkve na Kosovu i Metohiji (Jun-Oktobar 1999)”. *Glas Kosova i Metohije – Metohijsko izdavački centar Raško-Prizrenske eparhije*. <https://web.archive.org/web/20070830090417/http://www.rastko.org.yu:80/kosovo/raspeto/default.htm>.
- Rastović, Aleksandar. 2012. “Edward Grey And The First Balkan War”. *Journal of Social Sciences* 27: *Special Issue on Balkans*: 161–168.
- Ribetti, Pietro Antonio. 1710. *Giardino serafico storico fecondo di fiori, e frutti di virtù, di zelo, e di santità nelli tre Ordini instituiti dal gran patriarca de poveri S. Francesco*. II. Venezia: Domenico Lovisa.
- Ruda Official*. 2021. „RUDA - HEROJI KOŠARA”. 2021. YouTube kanal *Ruda Official*. <https://www.youtube.com/watch?v=xN7a3lgYxDE>.
- Scheer, Tamara. 2013. “A Micro-Historical Experience in the Late Ottoman Balkans: The Case of Austria-Hungary in Sanjak Novi Pazar (1879–1908)”. In *War and Nationalism: The Balkan Wars*,

- 1912-13, and Their Sociopolitical Implications. eds. M. Hakan Yavuz and Isa Blumi, 197-229. Salt Lake City: University of Utah Press.
- Sedov, Dmitrij. 2016. "Američki eksperiment nad Srbima još nije završen!" *SRBski FBReporter*. 7. februar 2016. <https://fbreporter.org/2016/02/07/američki-eksperiment-nad-srbima-još-n>.
- Sestre Santrač. 2020. „Sestre Santrač - Junaci sa Košara (Milutin Popadić)”. YouTube kanal *Sestre Santrač*. <https://www.youtube.com/watch?v=iQitutgSLc6A>.
- Seton-Watson, Robert. 1911. *The Southern Slav Question and the Habsburg Monarchy*. London: Constable & Co.
- Seton-Watson, Robert. 1931. "The Background of the Yugoslav dictatorship". *The Slavonic and East European Review* 10 (29): 363–376.
- Sindik, Dušan I., i Gordana Tomović, prir. 1996. *Književnost Crne Gore od XII do XIX vijeka: Pisci srednjovjekovnog latinитета*. Cetinje: Obod.
- Službeni glasnik. 1945. „Proglas ministra Vladimira Zečevića”. 6. 3. 1945.
- Službeni list SFRJ. 1972. „Ujedinjene nacije, Bečka konvencija o ugovornom pravu iz 1969. godine, Uredba o ratifikaciji Bečke konvencije o ugovornom pravu”. *Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori i drugi sporazumi* br. 30.
- Spoerri, Marlene. 2014. *Engineering Revolution: The Paradox of Democracy Promotion in Serbia*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Srbija Danas*. 2014. „Srbija: Natpis iz Crkve Svete Bogorodice Odigitrije iz 7823. godine”. *Srbija Danas*. 10. januar 2014. <https://www.srbijadanas.net/srbija-natpis-iz-crkve-sv-bogorodice-odigitrije-iz-7823-godine>.
- Stanojlović, Matija i Miloje J. Gajić. 1894. *Despot Stefan Lazarević: istorijska rasprava*. Beograd: Izdanje Opštine beogradske.
- Stefan Prvovenčani. 1988. *Sabrani spisi*. Beograd: Srpska književna zadruga.
- Stevanović, Obrad. 2015. *Kumanovski sporazum*. Beograd: Kriminalističko-policijska akademija.
- Stevanović, Obrad M. 2018. „Vojnotehnički sporazum između dosledne primene i marginalizacije”. *Politika nacionalne bezbednosti* 9 (14, 1): 55–72. DOI: <https://doi.org/10.22182/pnb.1412018.4>.
- Stevanović, Obrad M. 2019. „Nemoralnost agresije Organizacije Severnoatlantskog Saveza na Saveznu Republiku Jugoslaviju”.

- Politika nacionalne bezbednosti* 10 (16, 1): 89–111. DOI: <https://doi.org/10.22182/pnb.1612019.5>.
- Stojanović, Ljubomir, prir. 1927. *Stari srpski rodoslovi i letopisi*. Beograd: Srpska kraljevska akademija.
- Stojanović, Ljubomir, prir. 1929. *Stare srpske povelje i pisma*. Beograd: Srpska Kraljevska Akademija.
- Subašić, Boris. 2015. „Izronio grad kneza Časlava!“. *Novosti*. 26. oktobar 2015. <https://www.novosti.rs/vesti/naslovna/reportaze/aktuelno.293.html%3A573569-Izronio-grad-kneza-Caslava>.
- Subašić, Boris. 2017. „Srpska država i pre Nemanjića“. *Novosti*. 23. april 2017. <https://www.novosti.rs/vesti/naslovna/reportaze/aktuelno.293.html:661796-Srpska-drzava-i-pre-Nemanjica>.
- Subašić, Boris. 2025. „Ustav iz 1974. godine pisala i tajna služba Britanije: Još 1943. agenti SOE preporučivali politiku drobljenja srpskog etničkog prostora“. *Novosti*. 23. februar 2025. Preuzeto sa: <https://www.novosti.rs/c/reportaze/vesti/1462939/ustav-1974-pisala-tajna-sluzba-britanije-jos-1943-agenti-soe-preporucivali-politiku-drobljenja-srpskog-etnickog-prostora>.
- Sveti Sava u Ruskom carskom letopisu*. 2012. prir. Milovan Vitezović. Beograd: Zavod za udžbenike.
- Sveti Sava. 1986. *Žitije Svetog Simeona*. Beograd: Prosveta-Srpska književna zadruga.
- Syme, Ronald, and Anthony Birley. 2000. *The Provincial at Rome: and Rome and the Balkans 80BC – AD14*. Exeter: University of Exeter Press.
- Šreder, Gerhard. 2015. „Kancelar Gerard Šreder (Schröder) o bombardovanju Jugoslavije 1999. godine“. YouTube kanal *MostaracBova*. <https://www.youtube.com/watch?v=giC0IIYOoDU>.
- Štrandman, Vasilij N. 2009. *Balkanske uspomene*. Beograd: Žagor.
- Štrbac, Čedomir. 2014. „Zaboravljene rezolucije“. *Politika*. 9. april 2014. <https://www.politika.rs/scc/clanak/289521/specijalni-dodaci/zaboravljene-rezolucije>.
- Šuljagić, Sanja. 2011. „Uloga institucija u kulturnom i ekonomskom razvoju ruralnih područja Srbije“. *Srpska politička misao* 18 (31, 1): 209–246. DOI: 10.22182/spm.3112011.9.

- Šuljagić, Sanja. 2012a. *Zasnivanje srpskog nacionalnog identiteta: politički i kulturni aspekti razvoja sela u Srbiji*. Beograd: Institut za političke studije.
- Šuljagić, Sanja. 2012b. „Uticaj razvoja vinčanskog pisma na zasnivanje srpskog identiteta”. *Srpska politička misao* 19 (38, 4): 319–352. DOI: 10.22182/spm.3842012.15.
- Šuljagić, Sanja. 2020. *Ogled o srpskom identitetu: Raspoznavanje izvorišta srpskog identiteta u drevnoj istoriji*. Beograd: Institut za političke studije.
- Šuljagić, Sanja. 2021. „Teza istoričara Miloša Milojevića o punom nazivu titule cara Stefana Dušana Nemanjića”. U Zbornik konferencije *Dani Miloša S. Milojevića*, 10-11. 7. 2021, 118–143. Crna Bara: Udruženje Miloš S. Milojević.
- Šuljagić, Sanja. 2022. „O savremenim pokušajima poništavanja srpskog identiteta na Kosovu i Metohiji”. *Nacionalni interes* 17 (43, 3): 9–49. DOI: 10.22182/ni.4332022.1.
- Šuljagić, Sanja. 2023. „O drevnosti srpskog identiteta na Kosovu i Metohiji”. *Politička revija* 31 (77, 3) 59–87. DOI: 10.5937/pr77-45777.
- Šuljagić, Sanja. 2024. „O zanemarenosti dodirnih odrednica u srpskom i bugarskom identitetu”. U *Srpsko-bugarski odnosi – pitanja saradnje i perspektiva*. Zbornik naučnih radova sa međunarodne konferencije održane 19-20. februara 2024. godine, prir. Zoran Milošević, 85–104. Beograd: Institut za političke studije. DOI: 10.18485/ips_srbg.2024.ch3.
- Šuljagić, Sanja. 2025. “On the Subordination of the Policy of the Russian Empire to a Western Colonial Campaign in the Balkans in the 19th Century.” *Srpska politička misao (Serbian Political Thought)* 32 (90, 2): 165–194. DOI: 10.5937/spm90-55331.
- Tafel, Theophilus. 1839. *De Thessalonica eiusque agro dissertatio geographica*. Berolini: Georgium Andream Reimerum.
- Talbott, Strobe. 2009. *The Great Experiment: The Story of Ancient Empires, Modern States, and the Quest for a Global Nation*. New York: Simon and Schuster.
- Tanjug. 2014. „U napadu NATO na kolonu kosovskih Albanaca kod sela Koriša 14. maja 1999. ubijeno 87 civila”. *NSPM*. 14. maj 2014. <http://www.nspm.rs/hronika/u-napadu-nato-na-kolonu-kosovskih-albanaca-kod-sela-korisa-14.-maja-1999.-ubijeno-87-civila.html>.

- Tanjug/Beta*. 2015. „Napadi na SPC na Kosovu su sadašnjost”. *RTV*. 29. oktobar 2015. https://www.rtv.rs/sr_ci/politika/napadi-na-spc-na-kosovu-su-sadasnjost_653605.html.
- Tanjug*. 2017a. „Finska forenzičarka: Voker tražio 'masakr' i 'ubedljivije zločine' u izveštaju o Račku”. *Blic*. 9. maj 2017. <https://www.blic.rs/vesti/politika/finska-forenzicarka-voker-trazio-masakr-i-ubedljivije-zlocine-u-izvestaju-o-racku/407kngc>.
- Tanjug*. 2017b. „Otkriven spomenik heroju sa Košara u Debeljači”. *RTV*. 14. jun 2017. https://www.rtv.rs/sr_lat/drustvo/otkriven-spomenik-heroju-sa-kosara-u-debeljaci_832478.html.
- Tašković, Marko. 2016. „BITKA ZA TREPČU Zašto je rudnik na Kosovu poslednja BALKANSKA JABUKA RAZDORA”. *Blic*. 16. oktobar 2016. <https://www.blic.rs/vesti/drustvo/bitka-za-trepcu-zasto-je-rudnik-na-kosovu-poslednja-balkanska-jabuka-razdora/8ndhrcn>.
- Telegraf*. 2017. „Podignimo spomenik junacima sa Košara: Srpski Telegraf skuplja novac za obeležje herojima (FOTO)”. *Telegraf*. 1. jun 2017. <https://www.telegraf.rs/vesti/2809214-podignimo-spomenik-junacima-sa-kosara-srpski-telegraf-skuplja-novac-za-obelezje-herojima-foto>.
- The Encyclopaedia Britannica* 25. 1911. ed. Hugh Chisolm. New York: The Encyclopaedica Britannica Company.
- Thiersch, Wilhelm von. 1833. *De l'état actuel de la Grèce et des moyens d'arriver à sa restauration*. Leipzig: F. A. Brockhouse.
- Toleva, Teodora. 2012. *Vlijanieto na Avstro – Ungaria za szzdavaneto na albanskata nacija 1896–1908*. Sofija : Ciela.
- Tomović, Gordana. 1974. *Morfologija ćirilčnih natpisa na Balkanu*. Beograd: Istorijski institut.
- Tomović, Gordana. 2003. „Krstac: srednjovekovno ime Šar-planine”. *Vardarski zbornik* 2: 11–18.
- Udruženje ratnih i mirnodopskih vojnih invalida Srbije. 2018. „URMVI tražilo prijem kod Predsednika Aleksandra Vučića”. <https://www.udruzenjermvisrbije.rs/index.php/dokumenti/202-novosti/422-urmvi-tražilo-prijem-kod-predsednika-aleksandra-vučića>.
- Uncle Dzo ft. Eldorado. 2016. „Uncle Dzo ft. Eldorado - Poslednja Straza (2016)”. YouTube kanal *FlameMusicOfficial*. <https://www.youtube.com/watch?v=noDdDfkm3xE>.

- Van Tricht, Filip. 2011. *The Latin Renovatio of Byzantium: The Empire of Constantinople (1204-1228)*. Leiden-Boston: Brill.
- Vasiljević, Branka. 2021. „Novi spomenik posvećen stradalim borcima u ratovima devedesetih”. *Politika*. 1. septembar 2021. <https://www.politika.rs/scc/clanak/486772/novi-spomenik-posvecen-stradalim-borcima-u-ratovima-devedesetih>.
- Vasiljević, Branka. 2024. „Spomenik posvećen mladosti stradaloj u ratovima devedesetih”. *Politika*. 27. jun 2024. <https://www.politika.rs/scc/clanak/620460/spomenik-posvecen-mladosti-stradaloj-u-ratovima-devedesetih>.
- Vemić, Mirčeta, and Suzana Lović. 2019. „European Maps of Kosovo and Metohija as the Primary Core of Old Serbia from the 16th to the 20th Century“. U *Istorija i geografija: susreti i prožimanja*, ur. Sofija Božić, 673–699. Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije; SANU: Geografski institut „Jovan Cvijić”; Institut za slavistku Ran.
- Vesti*. 2018. „Minut ćutanja za mučenike”. *Vesti*. 11. jun 2018. <https://arhiva.vesti-online.com/Vesti/Srbija/700467/Minut-cutanja-za-mucenike>.
- Vidmar, Luka. 2009. *Struktura in funkcija pisem iz literarnoprerdne korespondence Žige Zoisa*. Phd Dissertation. Nova Gorica: Univerza v Novoj Gorici.
- Vikipedija. 2006. „Martovski pogrom 2004.” https://sr.wikipedia.org/sr-ec/Мартовски_погром_2004.
- Vikipedija. 2010. „Srpski manastir Svetih Arhangela u Jerusalimu”. https://sr.wikipedia.org/sr-ec/Српски_манастир_Светих_архангела_у_Јерусалиму.
- Vikipedija. 2016. „Spisak devastiranih pravoslavnih svetinja na Kosovu i Metohiji u 21. veku”. https://sr.wikipedia.org/sr-ec/Spisak_devastiranih_pravoslavnih_svetinja_na_Kosovu_i_Metohiji_u_21_veku.
- Virijević, Vladan. 2013. „Hram 'Svete Trojice' u Đakovici – paradigma stradanja Srpske Pravoslavne Crkve na Kosovu i Metohiji”. U *Srpska teologija danas (STD). Zbornik radova četvrtog godišnjeg simposiona održanog na Pravoslavnom bogoslovskom fakultetu 25–26. maja 2012*, ur. Radomir Popović, 97–109.
- Vreme*. 1999. „Nato bombardovao kolone izbeglica kod Đakovice – 64 mrtva i dvadeset ranjenih”. *Vreme* 6, vanredno izdanje. 17. 4. 1999.
- Vukićević, Milan. 1911. „Kako se teče sloboda”. *Glas Crnogorca* 40 (49).

- Vuković, Nebojša, ed. 2019. *David vs. Goliath: NATO war against Yugoslavia and its implications*. Belgrade: Institute of International Politics and Economics; Faculty of Security Studies.
- York, John. 1972. "The Image of Philip the Arab". *Historia* 21 (2): 320–332.
- Zarić, Slađana. 2019. „Ratne priče sa Košara”. YouTube kanal *RTS Merila vremena*. <https://www.youtube.com/watch?v=UtjXfop64d8>.
- Zarić, Slađana. 2023. „Dosije Kosovo - Žuta kuća (EN, AL)”. YouTube kanal *RTS Merila vremena*. <https://www.youtube.com/watch?v=UW5vPjMIA4A>.
- Živković, Tibor, ur. 2009. *Gesta Regum Sclavorum. T. 2, Komentar*. Beograd: Istorijski institut; Nikšić: Manastir Ostrog.

Sanja Šuljagić*

Institute for Political Studies, Belgrade

HISTORICAL AND GEOPOLITICAL SIGNIFICANCE OF THE BATTLE OF KOŠARE IN 1999**

Resume

In this paper, author presented historical and geopolitical factors which influenced that the NATO alliance to begin its aggression against the-then Federal Republic of Yugoslavia (Serbia and Crna Gora) in the spring of 1999, as well as historical significance of defense of the border of Kosovo and Metohija for Serbian people in this period and in general overview of Serbian history. The focus of the research is historical and geopolitical circumstances before, during, and after the NATO aggression against the Federal Republic of Yugoslavia, with special consideration being given to the signing of the Military-Technical Agreement at a military airport near Kumanovo town (so-called *Kumanovo Agreement*) by the two sides on June 9th, 1999. Then, by the use of analytical-synthetic and comparative methods, political and economic circumstances in the aftermath of the Battle of Košare and the consequences of the Battle for its participants in the Army of Yugoslavia, later the Army of Serbia, are analyzed.

The objective of the research was to understand the impact of the Battle of Košare on the continuity of identity of Serbian people at the turn of the 20th and 21st centuries. Results of the research show that the way by which representatives of the state institutions, artists, political

* E-mail address: sanja.suljagic@ips.ac.rs; ORCID: 0009-0008-9295-5408.

** A shorter version of this paper was presented in the form of a conference presentation under the same title at the national scientific conference “Košare – 25 years later”, held on December 3, 2024 in Belgrade, organized by the Center for Security Studies and the Center for Kosovo and Metohija at the Institute for Political Studies. The work was created within the framework of the scientific research activities of the Institute for Political Studies, which is funded by the Ministry of Science, Technological Development and Innovation of the Republic of Serbia.

analysts and in particular politicasters among them, and the Serbian people in general related to the remembrance of the Battle of Košare reflects a great significance of this Battle for the (dis)continuity of Serbian people and state in future.

Keywords: Kosovo and Metohija, NATO aggression against FR Yugoslavia, battle of Košare, Kumanovo Agreement

* Овај рад је примљен 1. маја 2025. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 20. маја 2025. године.